

Український державний університет залізничного транспорту

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

ПРОТИДІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В МИТНІЙ СПРАВІ

Пояснювальна записка і розрахунки
до кваліфікаційної роботи

МРЕ.348.02.06 ПЗ

Розробила: студентка 2 курсу, групи 213-ЕП-3 21
спеціальності 051 «Економіка»
(роботу виконано самостійно, відповідно до
принципів академічної доброчесності)

_____ Тетяна ГОДУНОВА
(підпис)

Керівник: професор, д-р екон. наук
Наталія КАЛИЧЕВА

Рецензент: професор, д-р екон. наук
Вікторія КОМПАНИЄЦЬ

2022

Український державний університет залізничного транспорту

Факультет економічний

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

Рівень вищої освіти: магістр

Спеціальність: 051 «Економіка»

Освітня програма: «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри,
професор, д-р екон. наук

_____ Володимир ДИКАНЬ

«____» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ Годуновій Тетяні Анатоліївні

1 Тема «Протидія розвитку економічній злочинності в митній справі»

керівник Каличева Наталія Євгеніївна, д-р екон. наук, професор

затверджені розпорядженням по економічному факультету

від «03» жовтня 2022 року № 61/22з

2 Строк подання студентом закінченої роботи «07» грудня 2022 року

3 Вихідні дані : Статистична інформація про діяльність митної служби

Звіти про роботу Харківської митниці

Положення про Державну митну службу України

Науково-методична література

Періодичні видання

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1 Сутність, види, природа існування злочинів у сфері економіки. Економічна злочинність в митній справі

2 Стан злочинності в сфері економіки та економічної злочинності в митній справі в Україні

3 Пропозиції щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі

5 Перелік графічного матеріалу

1 Види злочинів на митниці

2 Загальна характеристика Харківської митниці

3 Інформація щодо здійснення правопорушень на Харківській митниці відповідно до статей Кримінального кодексу України

4 Динаміка кількості протоколів щодо порушення митних правил за 2018-2021 роки

5 Показники щодо стану розгляду складених Харківською митницею протоколів про ПМП

6 Дані щодо реально вилучених предметів порушення митних правил протягом 2018-2021 років

7 Структура співвідношення сум штрафів, накладених митницею щодо порушень ввезення «євроблях» протягом 2018-2021 років

8 Оцінка ефективності діяльності в частині запобігання та протидії порушень митних правил на Харківській митниці

9 Дані розслідування митних злочинів в ЄС у 2020 році

10 Важелі запобігання та протидії економічній злочинності

11 Основні пропозиції протидії економічним злочинам в митній справі

6 Консультанти окремих розділів

Розділ	Прізвище, ініціали, посада та науковий ступінь консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7 Дата видачі завдання «12» вересня 2022 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів	Строк виконання етапів	Примітка
1 Сутність, види, природа існування злочинів у сфері економіки. Економічна злочинність в митній справі	30.09.2022	викон.
2 Стан злочинності в сфері економіки та економічної злочинності в митній справі в Україні	17.10.2022	викон.
3 Пропозиції щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі	07.11.2022	викон.
Висновки	26.11.2022	викон.
Графічна частина	05.12.2022	викон.

Студент _____ Тетяна ГОДУНОВА

Керівник _____ Наталія КАЛИЧЕВА

Зміст

Вступ	6
1 Сутність, види, природа існування злочинів у сфері економіки.	
Економічна злочинність в митній справі	10
1.1 Сутність та види злочинності в сфері економіки	10
1.2 Тіньова економіка: особливості прояву та вплив на суспільство	17
1.3 Сутність, особливості, види економічної злочинності в митній справі	29
1.3 Особливості контрабанди як загрози економічній безпеці у сучасних умовах розвитку економіки	34
Висновки до розділу 1	42
2 Стан злочинності в сфері економіки та економічної злочинності в митній справі в Україні»	44
2.1 Аналіз рівня та факторів розвитку економічної злочинності в Україні	44
2.2 Аналіз рівня та факторів розвитку економічної злочинності в митній справі в Україні	49
2.3 Управління запобіганням розвитку економічних злочинів в митній справі в Україні	55
Висновки до розділу 2	73
3 Пропозиції щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі	75
3.1 Досвід протидії розвитку економічної злочинності в митній справі закордонних країн	75

					МРЕ.348 02.06 ПЗ			
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата				
Розроб.	Годунова				Протидія розвитку економічній злочинності в митній справі	Літ.	Арк.	Аркуші
Перевір.	Каличева						4	109
Рецензент						УкрДУЗТ		
Н. Контр.	Назаренко							
Затверд.	Дикань							

3.2 Важелі запобігання та протидії економічній злочинності в умовах системної кризи та невизначеності	82
3.3 Заходи, щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі	91
Висновки до розділу 3	96
Висновки	98
Список використаних джерел	101

Вступ

Актуальність теми. Економічні злочини мають правову та економічну складові, що свідчить про системність цього явища, як з погляду його внутрішніх причин і чинників, і зовнішніх наслідків та проявів.

Найбільш поширеними видами економічних правопорушень стали злочини корупційної спрямованості, шахрайства, підроблення грошових одиниць. Що стосується економічної злочинності щодо сфер діяльності, то найбільш поширеними залишаються злочини, пов'язані з фінансово-кредитною системою, далі йдуть правопорушення, пов'язані зі споживчим ринком та нерухомістю. Значно зросла кількість злочинів, пов'язана з виготовленням та обігом немаркованої продукції та незаконним обігом дорогоцінних металів та каміння.

Проблема економічної злочинності в митній справі в Україні на сучасному етапі набула критичного розміру, а протидія розвитку цього негативного явища є одним із пріоритетних завдань в сфері захисту державних економічних інтересів.

Митна злочинність є невід'ємною частиною економічної злочинності, яка пов'язана з функціонуванням «тіньової» економіки, створенням злочинних організацій, використанням кримінальних фінансових схем, спрямованих на ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), злочинами у сфері службової діяльності, а також, корупцією.

Митна злочинність є сукупністю протиправних, винних, суспільно небезпечних діянь, що посягають на митну політику держави, несуть загрозу економічній, фінансовій, національній, міжнародній безпеці держави та за які передбачено настання юридичної відповідальності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Кваліфікаційна робота виконувалася у рамках і за тематикою наукових досліджень, що проводяться на кафедрі «Економіка та управління виробничим і комерційним

бізнесом» Українського державного університету залізничного транспорту.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка пропозицій щодо ефективної протидії розвитку економічної злочинності в митній справі, на підставі аналізу стану боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил в Харківській області.

Основними **завданнями** кваліфікаційної роботи є:

- проаналізувати сутність поняття «економічна злочинності в митній справі»;
- дослідити стан економічної злочинності в митній справі в Україні;
- дослідити методи та результати роботи з протидії контрабанді та порушенням митних правил у Харківській області;
- провести аналіз соціально-економічних, правових та соціокультурних аспектів протидії економічній злочинності в митній справі;
- розробити пропозиції щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі.

Об’єкт дослідження – протидія економічній злочинності в митній справі в роботі Харківської митниці.

Предмет дослідження – оцінювання заходів спрямованих на протидію економічній злочинності в митній справі на прикладі Харківської митниці.

Інформаційною основою кваліфікаційної роботи є статистичні дані, наукові праці, автореферати дисертаційних робіт, звіти про роботу Харківської митниці за 2018 – 2021 роки, а також відомості із мережі Інтернет, які містяться у джерелах [1 – 76], наведених у списку використаних джерел, а також інформація, отримана в результаті консультування з керівником роботи, науковими, науково-педагогічними працівниками та іншими особами, яка є неопублікованими авторськими напрацюваннями (найсучасніша інформація дослідницького, інноваційного характеру), дозволена для використання автору роботи виключно при виконанні тільки цієї кваліфікаційної роботи.

Методи дослідження. Використані у кваліфікаційній роботі методи

дослідження можна охарактеризувати як сукупність підходів, що включають економічний аналіз, застосування математичного інструментарію, натурні обстеження, експериментальні розрахунки та графічні зображення.

До елементів **наукової новизни** кваліфікаційної роботи відносяться теоретичне обґрунтування рекомендацій щодо посилення боротьби економічною злочинністю в митній справі на прикладі Харківської митниці.

Практична значущість роботи полягає в тому, що її результати можуть бути врахованими в організації протидії економічній злочинності в митній справі та час дозволяють протидіяти оцінювати рівень економічної безпеки залізниці та створити дієву систему її забезпечення.

Результатами роботи автора є поліпшення та удосконалення практичної діяльності у сфері митної справи, підвищення ефективності діяльності органів митного спрямування України в сучасних умовах.

Публікації. За темою роботи опубліковано статтю у збірнику наукових праць «Вісник економіки транспорту і промисловості» загальним обсягом 16 сторінок (у співавторстві).

Апробація результатів роботи. Основні положення і результати кваліфікаційної роботи доповідалися на XVI Міжнародній конференції молодих вчених «Управління як чинник економічної рівноваги» Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (8 грудня 2022 р., м. Харків).

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел.

У першому розділі розкрито особливості митних злочинів в економічній сфері, в тому числі й митні. Окреслено роль тіньової економіки в розвитку економічної злочинності, визначено, що саме контрабанда є одним із основних правопорушень серед митних злочинів. Розкрито сутність кримінальних правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати митних платежів, а також визначено діяння, які належать до таких кримінальних правопорушень.

Другий розділ присвячено аналізу стану злочинності в сфері економіки

та економічної злочинності в митній справі в Україні. Проведено аналіз факторів, які мають безпосередній вплив на розвиток економічної злочинності в нашій державі, в тому числі й на митниці. Проведено аналіз показники Харківської митниці щодо боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями Розкрито особливості запобігання мирним злочинам на Харківській митниці.

У третьому розділі наведено пропозиції щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі. Розглянуто світовий, в основному європейський, досвід протидії розвитку економічної злочинності в митній справі у закордонних країнах. Окреслено основні чинники, застосування яких дозволить знизити рівень злочинності в митній справі. Також, сформовано пропозиції щодо протидії економічним злочинам в митній справі.

1 Сутність, види, природа існування злочинів у сфері економіки. Економічна злочинність в митній справі

1.1 Сутність та види злочинності в сфері економіки

Формування та розвиток світової економіки має не лише позитивні прояви, а й супроводжується розвитком економічної злочинності, однією з адитивних ознак якої є проявлення осторонь місць організації злочинів [49].

Стратегія глобального світу, яка розглядається як безальтернативне майбутнє соціально-економічного, правового та політичного розвитку сучасного суспільства, полягає в ослабленні традиційних територіальних, соціально-культурних, геополітичних бар'єрів, створених у процесі формування державних суверенітетів окремих країн [41]. Цей процес супроводжується значною транснаціоналізацією економічних відносин, які характеризуються певним дуалізмом: з одного боку, суб'єкти економічних відносин окремих держав існують в умовах доцентрових тенденцій, з другого – наростає процес спеціалізації окремих регіонів, а точніше, економічних відносин, що складаються за умов окремих регіонів. Наявністю двох зазначених тенденцій її характеризується сучасний стан економічних відносин епохи глобалізації.

Стратегія глобалізації виявляється у створенні умов для «наздоганяючого розвитку» країн, які не належать до економічно високорозвинених. А прагнення окремих держав забезпечити поступальний розвиток власної економіки темпами, які дозволяють подолати існуючу різницю економічних потенціалів різних держав, супроводжується виникненням тіньового сектора економіки [26].

Інтеграції економік нових держав у ринки товарів, послуг, виробництв, крім позитивних наслідків, має і зворотний бік, оскільки цей процес супроводжується інтегруванням у існуючі схеми міжнародної злочинної діяльності, як загальнокримінального характеру, так й економічної. Більше того, в умовах постіндустріального суспільства саме економіка та економічні інтереси

є підставою для розшарування суб'єктів світової політичної системи на тих, які користуються результатами цивілізаційного розвитку (так звані держави з «золотим мільярдом») і ті держави (їх переважна більшість), які своїм економічним існуванням забезпечують «цивілізаційні привілеї» перших. За відповідних політичних умов розвитку постіндустріального суспільства економічна злочинність виникає як результат «наздоганяючого розвитку» країн, які не можуть претендувати на перші ролі в процесі розподілу доходів цивілізаційного розвитку людства.

В даний час проблеми протидії економічній злочинності набули глобального характеру, про що говорять не лише вчені та практичні працівники, а й політики різних рівнів та різних країн [11].

Вивчення тенденцій сучасної економічної злочинності свідчить про те, що кримінальне середовище активно консолідується на міждержавному рівні, при цьому відзначається високий рівень її професіоналізму та організованості. Деякі види злочинності набули чітко вираженого міжнародного забарвлення та транснаціонального характеру. Все більш небезпечними стають злочини в галузі економіки та фінансів, пов'язані з хибним банкрутством, приховуванням прибутку, ухиленням від податків, контрабандою. Має місце цільове вливання відмитих тіньових капіталів.

Масштабний характер сучасної злочинності змушує визнати, що без якісних знань про основні елементи економічних злочинів, їх ознаках, властивостей та форм прояву в реальній дійсності неможливо суттєво знизити їхню суспільну небезпеку та зменшити їхню кількість.

Поняття економічної злочинності остаточно сформувалося до кінця ХХ ст. Засновником теорії економічної злочинності є американський соціолог та кримінолог Едвін Сатерленд (1883-1950), який у 1939 році ввів поняття економічного злочину та назвав його «білокомірцева злочинність». Найважливішими ознаками цього явища він назвав зловживання довірою та введення громадян в оману. У своїй основоположній концепції економічної злочинності він досліджував особистість злочинця у сфері економіки, його

службове становище та соціальний статус та запропонував таке визначення: «білокомірцева» злочинність: «це антисуспільна, спрямована на збагачення поведінка осіб, які посідають соціально престижне місце в суспільстві та в рамках своєї професійної діяльності діють таким чином, що при одночасній законслухняній поведінці решти осіб вони зловживають суспільною довірою, якою користується інша група».

Одним із найвідповідніших визначень серед криміналістів та авторів відповідної літератури є визначення економічного злочину як сукупності корисливих посягань на власність. Можна доповнити ще тим, що традиційно економічними злочинцями виступають особи, котрі посідають позиції у економічній структурі суспільства. Інакше кажучи, економічні злочини – це злочини, у яких злочинець керується метою отримання матеріальної вигоди, користуючись найдоступнішим у конкретній ситуації шляхом [45].

Не варто, однак, забувати і про те, що за останні півстоліття зросли як обсяги ринків, так і кількість компаній у різних сферах економіки. Навіть тих, що контролюються державою, та чий інтереси порушуються внаслідок скоєння економічних злочинів. Все це підводить до того, що розуміти економічний злочин можна як злочин проти власності, так і злочин, що вчиняється в економічній сфері.

Основними ознаками економічної злочинності є:

- наявність вигоди. Корисливий мотив призводить до того, що самоціллю для злочинця стає отримання вигоди внаслідок присвоєння їм певних економічних об'єктів;

- вчинення злочинів особами, які є частиною економічної сфери. Цей пункт характеризує суб'єкти економічної злочинності як частину цієї сфери з професійної точки зору. Наприклад, розкрадання державного майна для підприємства одним з управляючих.

- три суб'єкти злочину. Виражається в тому, що суб'єкт злочину може бути як юридичною особою, так і фізичною. Наприклад, юридична особа діє лише від імені підприємства (або підприємств), намагаючись знайти зиск для своєї

корпорації. Фізична ж особа може вчиняти злочини як за діяльністю, так і в своїх особистих інтересах. Щодо юридичної особи – це лише світова практика. Наприклад, якщо компанії загрожують санкції внаслідок несплати податків, то зазнати кримінального покарання можуть лише певні особи: головний бухгалтер, директор чи в.о. керівника;

- значні збитки. Оціночна категорія також є невід'ємною частиною економічного злочину. До цієї категорії можуть включатися як дії щодо ухилення від податків, так і недобросовісна торгівля для отримання максимального прибутку.

Щодо сучасних реалій, існує безліч видів економічної злочинності. Всі вони так чи інакше перетинаються один з одним. Такими конфліктами можуть бути як порушення всередині груп корпорацій, які не зачіпають інтереси фізичних осіб, так і значно ширші порушення проти масового споживача, спрямовані на отримання максимальної вигоди. Оскільки економічні злочини як об'єкт розглядають будь-яку конкретну власність або майно, то і їх категорій буде кілька: проти власності держави, проти власності та майна конкретних громадян, підприємницька злочинність, корупція, організована злочинність, з використанням комп'ютерних технологій, банківська злочинність, порушення у соціальній та медичній області [44].

Конкретніше диференціює економічну злочинність кримінальний кодекс [5].

Злочини, що стосуються банківської та підприємницької діяльності. Такі економічні злочини можуть бути скоєні як проти підприємця, так і ним самим (незаконне підприємництво). Коли порушення відбуваються проти законної діяльності, то у такому разі підприємцю буде нанесена фінансова та майнова шкоди. Однією з відмінних рис цієї категорії є можливість завдання навмисної шкоди ще стадії створення та реєстрації підприємства. До поширених видів впливу належать:

- надмірне затягування термінів видачі ліцензій. Зазвичай спрямоване на отримання будь-якої винагороди з метою прискорити процес чи навіть дати

зелене світло підприємцю;

- необґрунтоване ухилення від видачі дозволу на ведення конкретного виду діяльності;

- ухилення від реєстрації бізнесу. Ці випадки трапляються навіть за наявності у підприємця всіх необхідних для здійснення операції документів;

- безпідставна відмова у реєстрації.

До економічних порушень у банківській діяльності належить: здійснення дій банківської організації без отримання ліцензії та заподіяння шкоди громадянам через незаконну банківську діяльність.

Злочини, які посягають на основи кредитно-фінансової діяльності. Ця категорія злочинів зачіпає порушення стійкості національної валюти, обман споживача та утруднення регулювання грошового потоку. Основним об'єктом є фінансова система держави, саме – його фінансова одиниця. Злочини фінансового характеру здійснюються через підробку грошей та виробництво підроблених паперів і металів. У цій категорії економічних злочинів популярні схеми організованих злочинних груп.

Злочини, пов'язані з обігом майна. Згідно з кримінальним кодексом, забороняється будь-яка діяльність з відмивання коштів. Це можуть бути будь-які угоди, наприклад, з грошима або будь-яким іншим майном, яке купувалося злочинним шляхом. Сюди відносяться:

- передача матеріальних цінностей, що є частиною злочинного доходу певних осіб. Використовується у випадках, коли особі потрібно уникнути відповідальності за основний злочин;

- приховування матеріальних засобів, злочинне походження яких відоме порушнику;

- придбання чи користування матеріальними засобами, про злочинне походження яких порушник має поняття.

Злочини, пов'язані з економічною монополією. Досить велика категорія економічних злочинів, оскільки може стосуватися як, наприклад, державної монополії у сфері економічної діяльності, і вплив на юридичні і фізичні особи у

вигляді порушень товарних знаків чи інших атрибутів інтелектуальної власності. До подібних економічних злочинів відносяться підробка державного друку або тавра, його виготовлення, використання та збут. Також монополізація та порушення товарних знаків негативно позначається на ринковій конкуренції у певних галузях.

Злочини, що посягають на податкову систему. По суті, до цих злочинів входять спроби уникнути податкових зборів з боку держави. Їх найпопулярнішими варіантами є:

- ухилення чи відмова від сплати податків. Найчастіше відбувається у вигляді участі підприємства чи особи у тіньовому секторі економіки чи веденні незаконної підприємницької діяльності;

- економічна контрабанда. Незаконний оборот цінних паперів чи металів з метою отримання вигоди та несплати податків митним службам.

- шахрайство у сфері акцизних зборів.

Економічна злочинність є загрозою також і тому, що представники різних секторів економіки здатні досить сильно впливати на них як усередині держави, так і працюючи на експорт. Це впливає на відпускні ціни, розподіл грошових потоків та інше.

Ще однією важливою особливістю економічних злочинів є транснаціональна економічна злочинність.

Тривалий час проблема транснаціональної економічної злочинності не приваблювала до себе достатньо уваги ні на політичному, ні на науковому рівні. Вважається, що інтерес до неї виявився лише на початку 1970-х рр., коли спалахи міжнародної злочинності набули, завдяки засобам масової інформації, широкого розголосу. Але гадаємо, що не це стало причиною інтересу до цієї проблеми, а те, що транснаціональна економічна злочинність стала реальною загрозою для існування окремих держав, їхньої економіки та населення. Суть цього явища як проблеми фахівці пояснюють збільшенням географічної віддаленості стосовно скоєння злочинів та частотою здійснення злочинцями операцій, що виходять за регіональні та національні кордони. Існує думка, що

причинами виникнення цього явища є тенденція до глобалізації сучасного соціально-економічного розвитку світової спільноти, за якої взаємозалежність окремих національних господарств досягає рівня, у якому виникає якісно новий феномен — світова чи глобальна економіка; і що при цьому процес глобалізації стосується всіх сфер економічних відносин, змінюючи їх кількісні та якісні параметри [13].

Процес глобалізації економіки якісно змінює і характер злочинності, яка все частіше пов'язана з порушенням законів більш ніж однієї країни.

Проблематика транснаціональної злочинності неодноразово ставала об'єктом пильної уваги Організації Об'єднаних Націй (ООН). Звернувшись до цієї проблеми, експерти ООН констатували, що злочинність у формі міжнародного бізнесу є більш серйозною загрозою, ніж традиційні форми злочинного поведінки.

Транснаціональна економічна злочинність є найвищим рівнем професійної злочинності, що дозволяє виділити такі специфічні риси цього виду злочинності:

- наявність міжнародних зв'язків — виходи за кордон та оперування там;
- певна раціональність, що виявляється у здібності враховувати у своїй діяльності сприятливу ринкову кон'юнктуру (як легальну, так і легальну) в одній або кількох державах, високому рівні адаптації до змін у соціально-економічній та політичній сферах, багатоваріантності злочинного бізнесу;
- як правило, реалізується шляхом незаконного переміщення через межі товарів, грошей, людей, інформації на основі законних форм здійснення економічної діяльності, а також використання прогалин у закордонному законодавстві та значних відмінностей у системах кримінального правосуддя різних країн;
- залучення до кримінальної діяльності осіб, які мають високий рівень відповідної економічної професійної підготовки, а також спеціалізація учасників злочинних формувань на конкретних видах економічної діяльності;
- мотивація під час здійснення злочинів - отримання істотної економічної вигоди, внаслідок чого у сферу цього виду злочинності потрапляють виключно ті

види діяльності, які здатні принести високий прибуток.

Беручи до уваги зазначені вище ознаки, транснаціональну економічну злочинність можна визначити як таку, що виходить за рамки національних територій та здійснювану з метою отримання економічної вигоди організовану злочинну діяльність, здатну надавати деструктивний вплив на окремі сфери економіки та економіку країни (держав) в цілому, створювати самостійні галузі тіньової економіки, налагоджувати та підтримувати систематичні транснаціональні контакти, що дозволяють здійснювати операції необхідні для розвитку кримінального бізнесу, що виконується організаціями, спеціально створеними або використовуваними для ведення або прикриття кримінальної активності. У ряді випадків транснаціональна економічна злочинність «вбудована» у легальну економіку [39].

Слід визнати, що транснаціональна економічна злочинність є новим видом сучасної високорозвиненої професійно-організованої злочинності, що має сфери міжнародного базування та кримінального функціонування, що адаптується до недоліків соціального ладу та дефектів законодавства, що отримує надприбутки зі злочинних промислів різних напрямків.

1.2 Тіньова економіка: особливості прояву та вплив на суспільство

Загальноекономічні, політичні та соціальні причини та умови змінюються з розвитком суспільства та у свою чергу зумовлюють трансформацію злочинності, її пристосованість до конкретно-історичних умов життєдіяльності суспільства. Зміна соціально-політичної та економічної організації суспільства на різні епохи призводило і призводить до формування злочинності, відповідної первіснообщинної, рабовласницької, феодальної, капіталістичної формацій. Як відрізняється один від одного капіталістична суспільно-економічна формація та феодалізм, так само новими кількісними та якісними показниками

характеризується злочинність у буржуазному суспільстві по відношенню до середньовіччя. Щодо цього і перехід людства в індустріальну стадію свого розвитку не міг не позначитися на трансформації злочинності.

Негативним середовищем, яке породжує цілий комплекс передумов та умов розвитку економічної та організованої злочинності, є тіньова економіка [17].

Вивчення тіньової економіки як соціально-економічного явища потребує насамперед чіткого визначення суті цього явища.

У нашій та зарубіжній літературі існують різні підходи до визначення того явища, яке сьогодні позначається терміном "тіньова економіка". Спочатку використовувалися поняття "друга економіка", "контрекономіка", "неофіційна економіка", "економіка чорного ринку" і т.д. І переважно при різних найменуваннях була оцінка цього феномену однозначно як негативного явища. Як позитивні моменти, розглядалися аспекти, пов'язані з формуванням нових ринкових відносин [65].

І в теорії, і на практиці за кордоном у поняття тіньової економіки вкладають два аспекти [55]:

- заниження або приховування від обліку доходів від дозволеної в країні діяльності;
- заборонена в країні економічна діяльність - наркобізнес, проституція, рекет та інші види злочинної діяльності, які не створюють, а лише перерозподіляють вже створені доходи.

Звідси західні економісти виділяли ряд явищ, властивих нашій країні та економіці, наприклад, спекуляцію розглядали як штучно віднесену, чи відтиснуту до розряду нелегальної економічної діяльності. Але, мабуть, не можна забувати про відмінності тіньової економіки, зумовлені умовами, в яких вона народжується. Для західної економіки такими є умови ринкового підприємництва, а для нас підприємництва бюрократичного.

Не викликає сумніву становище, що злочинність взагалі, і злочинність економічна, що реалізується в тіньовій економіці, такі, яке породило їх суспільство. Іншими словами, тіньова економіка країни є реакцією на тотальну

бюрократизацію суспільства, на адміністративні методи управління народним господарством. І як соціально-економічне явище тіньова економіка є однією з характеристик суспільства, одним із параметрів, що відображають стан економіки та економічних інтересів різних груп населення.

Початок розвитку нашої сучасної тіньової економіки пов'язують із серединою 60-х, початком 70-х років. Цей період оцінюється як етап, пік зльоту, підйому у розвитку командно-адміністративної системи. І з цим пов'язують виникнення тіньової економіки, вважаючи, що "цілком логічно шукати базу "тіньової економіки" на засадах самої командно-адміністративної системи, насамперед у "нічийній" власності. Адже первісне накопичення капіталу тіньової економіки було здійснено за рахунок розкрадання державної власності.

Розквіт командно-адміністративної системи характеризувався, насамперед, жорсткою централізацією управління економікою, суворим фондовим розподілом, що виключало можливість «розкрадання власності». Для організації тіньового виробництва (підпільних цехів) необхідна сировина, матеріали та обладнання, які поза центрально-управлінськими структурами та системою розподілу, що фондується, отримати було неможливо. Існує думка, що, виникнувши " цеховики " почали підкуповувати представників державних структур, відповідальних за розподіл ресурсів.

Тіньова економіка могла виникнути в період розквіту командно-адміністративної системи лише за наявності джерела отримання не так коштів, як сировини, матеріалів, обладнання. Якщо на Заході, наприклад, у США обов'язковою умовою розвитку будь-якого виробництва є наявність базового, стартового первісного капіталу, то в нашій країні, у 60-ті роки, наявність коштів навіть у держпідприємств та колгоспів не гарантувала придбання сировини, матеріалів та обладнання [47].

Питання можливості накопичення значних коштів у одних руках, і навіть в групі осіб, у той період також проблематичний у зв'язку з низькою зарплатою; негативним ставленням населення до індивідуальної трудової діяльності (яке успішно формувала політична установка на колективізм та її реалізація в нашій

пропаганді) та існуючими ножицями між доходами населення та товарною масою, яка, перевищуючи попит трудящих, стимулювала не накопичення грошей, а навпаки, їх реалізацію у торгівлі.

Навіть якщо гіпотетично припустити факт наявності значних коштів у якоїсь групи населення (підприємців - цеховиків), яку вони могли використати для підкупу чиновників держапарату управління, цю можливість спростовує соціально-психологічний фактор. Сама командно-адміністративна система одним із головних принципів свого існування висувала принцип особистої відданості та відданості ідеї. Відхилення від цього загрожувало відторгненням як від системи, а й від переліку матеріальних благ, пільг і переваг, якими система наділяла не особистість, а посаду. Прагнення зберегти посаду, своє місце в ієрархії командно-адміністративної системи надійніше за будь-які закони і заборони гарантувало дотримання кожним «генеральної лінії поведінки» (аж до одягу та манер поведінки). Відповідно і ризик втратити місце був серйознішим стримуючим чинником проти вступу в незаконні, тіньові відносини.

У зв'язку з цим тіньова економіка була породжена і сформувалася не просто в надрах "світлової" економіки, а створена самою командно-адміністративною системою як необхідний для неї елемент через специфічні умови розвитку того періоду. Завершивши до кінця 50-х - початку 60-х процес створення матеріально-технічної бази індустріального виробництва, командно-адміністративна система зіткнулася з першими проявами падіння трудового інтересу народу, який, виробляючи переважно засоби виробництва, не повністю задовольняв свої потреби. Для стимулювання виробничого ентузіазму було висунуто політичну установку - забезпечення зростання добробуту радянських людей із обіцянкою, що нинішнє покоління радянських людей житиме за комунізму. Під цією установкою була певна база - індустріально розвинена економіка, яка могла забезпечити зростання обсягів виробництва предметів споживання, і товарна маса, що була на цей період, та перевищувала готівкову грошову масу на руках населення. Тому у партійних документах було зафіксовано, і це повторювалося з п'ятирічки до п'ятирічки, що показником

зростання народного добробуту є зростання обсягів виробництва та заробітної плати. І якщо зростання заробітної плати забезпечувалося регулярно, то з очікуваним зростанням обсягів виробництва справа була інакша. По-перше, диспропорції між зростанням (обумовленим політичними установками) заробітної плати та продуктивності праці, підірвали економічний характер стимулів до праці та збільшували частину населення, яке отримувало не зароблені доходи. Але не ліквідовані диспропорції між виробництвом засобів виробництва та виробництвом предметів споживання не дозволяли забезпечити реальне зростання добробуту людей і призвели до нових диспропорцій - грошова маса почала перевищувати товарну (тоді як на початку 60-х р.р. було навпаки) і цей розрив постійно збільшувався. В цей період почала формуватися маса коштів на руках у населення, яка надалі забезпечила реалізацію продукції тіньової економіки. Так, за даними статистики, тільки з 1971 по 1985 рр. грошові доходи населення збільшилися у 3,1 рази, роздрібний товарообіг лише у 2,3 рази (з 70 по 80 рр.), платні послуги – 2,6 рази, а вклади у ощадкаси – у 6,4 рази. Лише середня зарплата збільшилася з 60-х по 88 рр. з 80,6 карбованців до 219,8 карбованців, тобто. у 2,7 рази [65].

У цих умовах, для командно-адміністративної системи, політична установка та гасло якої не отримували реального підкріплення, вихід було знайдено у подальшому екстенсивному розвитку. Це значно ускладнювало структуру господарських зв'язків в економіці і, в результаті, призвело до збоїв у роботі плануючих та управлінських структур, зростання дефіциту, але вже не тільки предметів споживання, а й засобів виробництва. Хоча слід зазначити, спочатку дефіцит був "штучний" , адже продукція, що виробляється в достатньому обсязі, розподілялася без урахування реальних потреб того чи іншого регіону, підприємства і т.д. В результаті в одному місці виникали наднормативні запаси сировини, матеріалів, обладнання та предметів споживання, а в іншому – їх гостра нестача. Як наслідок виник один із елементів тіньової економіки, який визначається сьогодні як неформальні економічні зв'язки, бартерні угоди тощо, що реалізуються в діяльності "штовхачів". Мабуть,

цей елемент виник раніше підпільного цехового виробництва. І в цей період з'являється реальна можливість матеріально забезпечити – сировиною, матеріалами та обладнанням – підпільне цехове виробництво у тіньовому секторі економіки.

Цьому сприяли також те, що для демонстрації успіхів у реалізації своїх політичних установок командно-адміністративна система пішла на негласне "схвалення" приписок. Причому спочатку приписки приховували реальне джерело зростання обсягів виробництва. Наприклад, коли для виконання прийнятих підвищених зобов'язань щодо зростання врожайності чи вищих планів здачі державі зерна, з мовчазного схвалення районної влади, голова колгоспу засіявав більшу кількість ріллі. У звіті вирощений і прибраний хліб показувався як зібраний з меншої площі. Надлишки виробленої сільськогосподарської продукції або промислового виробництва знову-таки ставали тими наднормативними, прихованими від статистики запасами, які могли служити та були матеріальною основою для "тіньової економіки".

Щодо цього слід однозначно сказати, що тіньова економіка в нашій країні, і в цьому її суттєва особливість, виникла та розвивалася переважно на базі та у сфері легальної, офіційної, "світлової" економіки. І вихідною фігурою тіньової економіки був бюрократ монополіст, методом реалізації панування якого виступав план - фетиш, тобто план нереальний, необґрунтований науково, але відповідний установці командно-бюрократичної системи.

Отже, спочатку тіньові відносини, тіньове виробництво забезпечували реалізацію політичної установки зростання народного добробуту, компенсуючи, виправляючи недоліки у роботі офіційних державних структур. І функціонувала тіньова економіка в надрах "світлової", у сфері виробництва предметів споживання (у промисловому виробництві, у сільському господарстві, у сфері послуг, у будівництві та ін.). І в цілому заключається ще одна особливість, характерна риса тіньової економіки нашій країні [66].

На відміну від наших умов, наприклад, у США тіньова економіка розвивалася у сфері задоволення антисоціальних, антизаконних потреб

населення (коли в Америці було запроваджено сухий закон, виробництво, контрабанда та спекуляція спиртним стали однією з основних сфер тіньової діяльності). У нашій країні тіньове виробництво спочатку базувалося на задоволенні природних, повсякденних потреб населення (виробництво предметів споживання, продукції легкої, харчової промисловості, надання послуг населенню тощо.). Тіньовий характер це виробництво мало через те, що ховалися від обліку реальні джерела сировини, матеріалів, обладнання, додаткові площі та потужності виробників, вуалірувався реальний стан справ у галузі, на підприємстві та ін., де зростання виробництва забезпечувалося за рахунок екстенсивних факторів, а не зростання продуктивності праці. Все це було потрібно спочатку командно-адміністративній системі для демонстрації успіхів її політики та практики управління, але приховувало реальний стан справ в економіці. Крім того, неврахована або надпланова продукція дозволяла забезпечувати реальне зростання добробуту для самої командно-адміністративної системи, її носіїв [9].

Тіньова економіка, що розвивається в такій формі, виявилася більш ефективною в порівнянні зі "світловою" через фактичну безкоштовність сировини, матеріалів, обладнання для тіньовиків. Їхню матеріальну базу оплачувало суспільство, а доходи від реалізації продукції вони ділили між собою. Причому і реалізація стала можливою завдяки політиці командно-адміністративної системи, яка своєю владою підвищувала доходи населення без взаємозв'язку із зростанням продуктивності праці. У тому ж випадку, коли нові форми організації виробництва, госпрозрахунок (наприклад, щокінський метод тощо) стимулювали реальне зростання продуктивності праці та забезпечували більш високі доходи трудящих, бюрократичний апарат та чи стримував впровадження, чи деформував систему, зрівнюючи доходи під офіційно затверджені. Тим самим було в тіньову економіку "заганялися" і ефективніші форми та методи виробництва. Зайва грошова маса на руках у населення знаходила свою реалізацію в обслуговуванні тіньового обороту вироблених матеріальних благ. Причому і тут тіньові відносини реалізовувалися через

офіційно існуючі структури командно-адміністративної системи. Наприклад, значна частина кримінальних справ у 70-ті роки була заведена за фактами реалізації неврахованої, лівої продукції через систему державної роздрібної торгівлі [72].

Виникнення тіньової економіки нашої країні базувалося на монополізації основних виробничих сфер, централізованому фондуванні сировини, матеріалів та устаткування. Головними фігурами (суб'єктами) були представники адміністративно-управлінського апарату різних ланок народного господарства, які виступали у ролі фондоутримувача та фондоспоживача. Неформальні відносини між ними призвели до розширення сфер і масштабів тіньової економічної діяльності, до посадових злочинів, корупції, створення механізму впливу на кадрову політику в партійному, радянському і державному апараті, зокрема, і на економічну політику в цілому.

Вже в останнє десятиліття тіньова економіка охопила та розвинула до сучасного стану та інші види діяльності. Зокрема, зрощування ділків тіньової економіки (що було викликано потребою захисту "своїх" капіталів) із представниками кримінального середовища та системи правоохоронних органів. Зробило ефективною сферою діяльності спекуляцію, самогоноваріння, проституцію, рекет та забезпечило усунення конкурентів (наприклад, того ж кооперативного руху, що почався так би мовити, знизу). Корупція з правоохоронними органами дозволила також успішно оминати законодавство, в останні роки навіть впливати на прийняття тих чи інших законів або на користь тіньовиків, або для стримування реформ у народному господарстві [70].

Основним наслідком розвитку тіньової економіки є розвал, криза народного господарства, втрата керованості, руйнація господарських зв'язків, спад виробництва, зростання економічної злочинності та інших аспектів.

До негативних наслідків тіньової економіки належить і зміни у політичній обстановці країни. Не без допомоги «тіньовиків» втрачають свої позиції органи державної влади, у передвиборній боротьбі за депутатські місця висуваються ставленики тіньової економіки та організованої злочинності, розростається

корупція, йде безперервний підкуп та розбещення представників державної влади та депутатського корпусу, посилюється невіра людей у справедливість виконавчих та законодавчих органів влади тощо. Найчастіше йде неприкрита боротьба за владу, бо від того, в чийх вона руках, безпосередньо залежать збереження капіталу, свобода та імідж вернув тіньовій економіці.

У соціальній сфері тіньова економіка призвела до різкої диференціації, розшарування суспільства на бідних і багатих, які втратили моральні та моральні орієнтири; до орієнтації значної частини суспільства, в тому числі інтелігенції, на принцип отримання доходу будь-якими засобами - з використанням службового становища, хабарництва, спекуляції, крадіжки та ін. На базі тіньових відносин розпалюються національні конфлікти. У той же час негативне ставлення суспільства до тіньової економіки та майже один до одного переноситься на ринкові елементи, що зароджуються, які часто теж не можуть уникнути проникнення тіньовиків.

Іншими словами, тіньова економіка є реальною загрозою економічній безпеці. І громадська думка та практика минулих років однозначно орієнтовані на повну ліквідацію, знищення цього сектора. Причому парадокс ситуації полягає в тому, що населення активно вимагає знищити цього "монстра, який поїдає всіх і вся", але фактично кожен користується послугами цього сектора, голосуючи за його існування гривнею [26].

Така ситуація складається через те, що тіньова економіка відображає різницю між офіційною економічною політикою і тим, що вважають за потрібне, зручним для себе люди. Інакше висловлюючись, вона виникає через нехтування з боку національної економіки реальними економічними інтересами населення.

Корисні види діяльності були загнані свого часу у підпілля політикою командно-адміністративної системи – політикою примусового одержавлення. Але якщо держава не може забезпечити насичення відповідними благами сфери споживання, а суспільство не може без них обійтися, неминуче виникає підпільна економічна діяльність і боротьба з нею не може увінчатися успіхом.

Отже, передусім необхідно чітко визначити, які сфери є справді тіньовими,

кримінальними. І з цього погляду лише критерій соціально-економічної корисності діяльності дозволяє провести межу між тіньовою та нетіньовою економічною діяльністю. Той самий критерій повністю ігнорувався державними органами, коли вводилися обмеження на заняття кооперативами посередницькою діяльністю, хоча реальною була ситуація зайвих запасів сировини, товарів у одних регіонах країни, і нестача в інших. Або - посилення відповідальності за спекуляцію товарами народного споживання, коли акцент було зроблено на сам факт перепродажу, але не контролювалися джерела надходження товарів. А ось розвиток комісійної торгівлі за договірними цінами "розв'язав" руки правоохоронним органам саме у боротьбі з великими злочинами, реально скоротивши спекуляцію на "товкучках".

Іншими словами, боротьба з тіньовою економікою має бути боротьбою не з конкретними людьми, суб'єктами тіньових відносин, а з причинами, що їх породжують. А в цьому випадку мова повинна йти вже не про боротьбу, а про реформування системи економічних відносин, приведення її у відповідність до потреб, інтересів суспільства в цілому та кожного громадянина [48].

На думку більшості економістів, найважливішим напрямом трансформації тіньової економіки має бути запровадження ринкових відносин. Ринок за рахунок легалізації частини тіньової діяльності (слід додати - значної частини) може скоротити масштаби тіньової економіки на 80-90% її обсягу, оскільки більшість видів тіньової діяльності стали такими через законодавство, що діяло. Тоді тіньова економіка залишиться у двох видах:

- приховування доходів від оподаткування;
- виробництво та реалізація антигромадської продукції та послуг (наркобізнес, рекет та ін.).

Все, що суперечить здоровому розвитку суспільства, рівноправним взаєминам суб'єктів та раціональному функціонуванню виробництва, - все це і треба відносити до тіньової економіки.

Ефективне регулювання державою ринкових відносин означатиме створення інших, не командно-адміністративних, а економічних умов

життєдіяльності, проведення економічної реформи. У цьому плані необхідно:

- створювати умови для виведення з підпілля всіх видів суспільно корисної господарської діяльності з виробництва благ та послуг;
- законодавчо забезпечити гарантії індивідуально-трудової форми власності до скасування низки статей кримінального законодавства, але з обов'язковим, затвердженим законом механізмом матеріально-технічного забезпечення індивідуальної праці;
- створення стабільної податкової системи, що базується на жорсткій ставці податків, без узгодження з рівнем рентабельності;
- створення ефективно діючої фінансово-контрольної та правоохоронної систем.

Але не можна забувати і про те, що розвиток ринкових відносин спочатку діє неоднозначно. Він створює чудові умови для "відмивання", легалізації незаконно накопичених капіталів; перетворення коштів державних та громадських організацій та підприємств у власність групи осіб або окремих громадян. Почався цей процес у 70-ті роки, коли, наприклад, валютні кошти поміщалися в закордонних банках на іменних рахунках, а не на рахунках організацій. Сьогодні - це вже серйозна тенденція, що реалізується через створення малих та спільних підприємств при державних установах та об'єднаннях; використання коштів як паю в комерційних банків; кредитування кооперативів тощо. Дуже широко використовуються так звані "правові дірки" в законодавстві,

Неминучий при переході до ринку сплеск спекуляції, який мав би регулюватися, пом'якшуватися державою. На жаль, державні структури практично у всіх країнах йдуть шляхом забезпечення населення компенсацій при інфляційному зростанні цін (одною з причин останнього є спекуляція). Водночас турботою держави мало б стати забезпечення безперебійного, ефективного виробництва товарів народного споживання у державному секторі.

До наслідків запровадження ринку з погляду зміцнення позицій тіньової економіки слід відносити і заміни монополії державних структур. Вже

відбувається процес розширення каналів перекачування грошей за кордон, найчастіше з використанням офіційних можливостей.

Неминучим є зростання чисельності підприємців, які ухиляються від сплати податків. Навіть у США, за її розвиненої податкової системи (понад 100 тисяч осіб штатних інспекторів та залучених фахівців) бюджет не добирає щороку близько 80 млрд. доларів [47].

Все це свідчить про те, що запровадження ринкових відносин та трансформація тіньової економіки має відбуватися під суворим контролем держави. Цей контроль має мати не заборонний, а координуючий характер.

Не менш значущим для розвитку тіньової економіки є процес приватизації і роздержавлення. Якщо державний сектор від імені підприємств, організацій та установ буде у своїй переважній частині приватизований, це однозначно призведе до зростання тіньової сфери діяльності. Нехай приватизуються кооперативи, малі підприємства, сфера послуг, де основні засоби виробництва незначні. Державний сектор має змінювати свою структуру, пропорції між виробництвом засобів виробництва та предметів споживання, запроваджувати економічні методи господарювання.

Іншими словами, обов'язковою умовою трансформації тіньової економіки є збереження державного сектора економіки як противаги тіньової діяльності.

Крім того, слід враховувати розміри тіньової діяльності у державному секторі. У зв'язку з цим постає завдання не роздержавлення, а ліквідації бюрократизму в управлінні, монополізму виробників, надання економічної свободи підприємствам. Повинна бути створена стабільна податкова система, що стимулює розвиток виробництва, розширення номенклатури та асортименту продукції, зростання продуктивності праці тощо.

Економічні заходи мають бути підкріплені комплексом політичних та соціальних аспектів: забезпечення стабільності владних структур, суворе виконання закону, гарантії свободи господарської діяльності та суворий контроль за роботою органів управління тощо. Для цього необхідно внести зміни у законодавчій базі, матеріальне та моральне стимулювання, соціальний захист

співробітників підрозділів, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю та тіньовою економікою, корупцією та кримінальною злочинністю.

1.3 Сутність, особливості, види економічної злочинності в митній справі

У системі заходів, які здійснюються нашою державою щодо зміцнення законності та правопорядку, посилення боротьби з економічною злочинністю, важливе місце відводиться вдосконаленню механізму кримінально-правового регулювання суспільно-державних відносин у сфері митної політики, а також економічних прав, які порушуються у цій сфері, суб'єктів господарювання, суспільства та держави.

При вивченні економічної злочинності та розробці засобів боротьби з нею важливе теоретичне та практичне значення набуває правильна оцінка ефективності застосування цих заходів. Щорічне збільшення зростання та розвитку економічних, торгових відносин між країнами не може не впливати на серйозне ускладнення правовідносин у галузі легального переміщення товарно-грошових цінностей через державний кордон. Від того наскільки оптимально законодавець підійшов до вирішення питання правової легітимності переміщення товарів та інших цінностей через митні пости державних кордонів залежить економічна захищеність окремо взятого регіону та країни в цілому.

Злочини та правопорушення у митній сфері набули широкого поширення, завдаючи значної шкоди економічним інтересам нашої країни. Контроль за переміщенням через митний кордон товарних, культурних, історичних цінностей один із найважливіших напрямів діяльності правоохоронних органів. Значний збиток завдає вивезення з країни валютних цінностей, предметів художнього, історичного та археологічного надбання, що негативно позначається як на економічній стабільності країни, так і серйозно підриває культурно-історичний потенціал українського народу.

Участь у скоєнні митних злочинів організованих злочинних груп, у тому числі й міжнародного характеру, суттєво розширило географію цього виду злочинності, що призвело до якісного і кількісного зростання цих негативних явищ.

Поняття економічної злочинності в митній справі на законодавчому рівні відсутнє, проте постійно використовується науковцями для опису групи протиправних дій в митній сфері.

Митний злочин - суспільно небезпечне діяння, що посягає на встановлений порядок переміщення через митний кордон країни, порядок митного контролю та сплати митних платежів.

Об'єктами митного злочину можуть бути і громадська безпека, і здоров'я населення, і економічна безпека, і державна монополія на експорт та імпорту окремих видів товарів, а також інтереси культури. Розглядаючи об'єктивну сторону митних злочинів, можна виявити таку їх особливість: більша частина злочинів відбувається шляхом бездіяльності, а саме неповернення чи несплата.

Аналіз суб'єктивної сторони митних злочинів свідчить про те, що вони відбуваються з прямим наміром. Винний усвідомлює, що він порушує заборони, усвідомлює характер злочинних наслідків і все одно хоче вчинити порушення.

Суб'єкти митних злочинів дуже різноманітні. Ними можуть бути фізичними та посадовими особами, особами, які приймають через свої компетенції остаточне рішення про незаконний експорт, а також керівники організацій, які зобов'язані перераховувати (контролювати перерахування) кошти в іноземній валюті на рахунок до уповноваженого банку із-за кордону.

Економічна злочинність в митній справі це сукупність протиправних, винних, суспільно небезпечних діянь, що посягають на митну політику держави, несуть загрозу економічній, фінансовій, національній, міжнародній безпеці держави та за які передбачено настання юридичної відповідальності.

До економічної злочинності в митній справі відносяться кримінально карані злочини (рисунки 1.1.):

- контрабанда;

- злочини в сфері службової діяльності, вчинені службовими особами митних органів;
- корупційні правопорушення та порушення митних правил, за які законом встановлено адміністративну відповідальність.

Під контрабандою (від італ. contro – проти, bando – постанова) розуміють переміщення у великому розмірі через митний кордон товарів та цінностей, заборонених чи обмежених до такого переміщення, здійснене з приховуванням від митного контролю, або з обманним використанням документів чи коштів митної ідентифікації, або пов'язане з не декларуванням або недостовірним декларуванням.

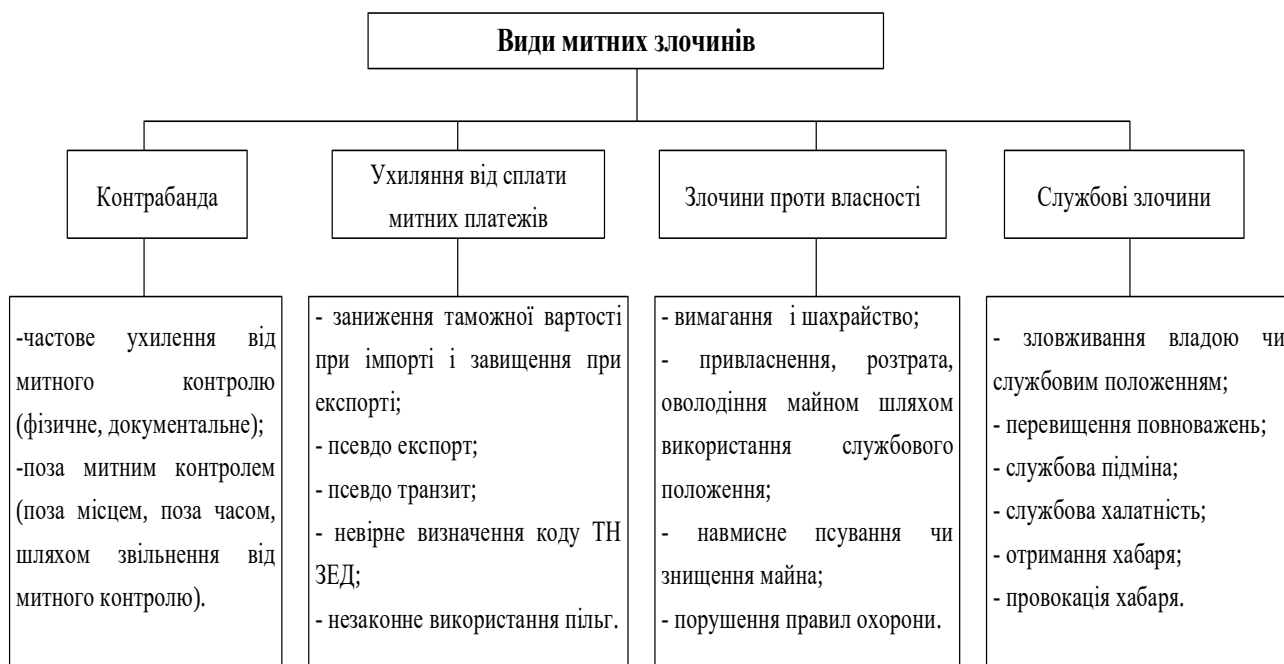

Рисунок 1.1 — Види злочинів на митниці

Незаконний експорт об'єктів експортного контролю – незаконний експорт товарів, технологій, послуг та інших об'єктів експортного контролю, які можуть бути використані при створенні зброї масового враження, засобів її доставки, озброєння та військової техніки.

Неповернення на територію держави історико-культурних цінностей - навмисне неповернення у встановлений термін на територію країни історико-

культурних цінностей, вивезених за її межі, якщо таке повернення є обов'язковим відповідно до законодавства.

Ухиленням від сплати митних платежів у великому розмірі визнається ухилення, при якому сума несплачених митних платежів перевищує у дві тисячі разів розмір базової величини, встановленою на день скоєння злочину.

Порушення митних правил (адміністративні правопорушення в галузі митної справи) – це порушники митного законодавства фізичною чи юридичною особою, за які встановлено адміністративну відповідальність.

Вихідною особливістю складів митних злочинів є те, що вони є бланкетними нормами. Це означає, що для з'ясування їх змісту необхідно звертатися до цілого ряду нормативних актів.

Іншою особливістю злочинів у митній сфері є те, що всі вони спрямовані на порушення митного регулювання різних сферах діяльності. Наступною особливістю є те, що всі вони завдають значної шкоди законодавчо регламентованій діяльності митних органів Цей момент відрізняє митні злочини від митних провин.

На жаль, в нинішніх умовах порушення митних правил є невід'ємною частиною економічної злочинності, яка тісно пов'язана з функціонуванням «тіньової» економіки, розкраданнями, ухиленнями від сплати митних платежів і податків, посадовими злочинами, корупцією.

Головними причинами, які призводять до митних злочинів є:

- недосконала організація системи правового, економічного та фінансового контролю діяльності підприємств суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (як правило, контролюється безпосередньо зовнішньоекономічна операція, і не досліджуються ні операції, що передували їй, ні операції вчинені після митного оформлення);

- недосконале законодавство, наявність великої кількості нормативних документів і поправок до них, які нерідко не узгоджені між собою і санкціонують наявність різних пільг по ліцензуванню і квотуванню, дозволяють при здійсненні однотипних операцій по різному їх класифікувати і застосовувати

різні ставки митних платежів;

- неоднозначне і недосконале податкове законодавство, завищені ставки митних платежів та непрямих податків, які провокують до пошуку шляхів ухилення від їх сплати з метою забезпечення прибутковості свого бізнесу;

- недосконале правове законодавство і не готовність судових органів кваліфіковано розглядати справи з митних і податкових злочинів і спорів, що не дозволяє чітко класифікувати митні злочини і залучати до належної відповідальності винних осіб;

- високий рівень корумпованості на всіх гілках законодавчої і виконавчої влади, що спонукає до формального підходу при здійсненні митного контролю безпосередніми його виконавцями;

- багатовідомча структура регулювання і контролю та відсутність єдиного методологічного підходу і інформаційного простору щодо здійснення економічного, фінансового і правового контролю;

- низький рівень фінансування митних органів (якщо в країнах з розвиненою економікою на утримання митних органів витрачається від 1,5 до 2,5% бюджету і в Україні від 0,3 до 0,5%), що не дозволяє розвивати матеріально-технічну базу митниць і покращувати якість митного контролю;

- низький рівень матеріальної і соціальної захищеності посадових осіб митних органів, що призводить до розвитку хабарництва і зловживання службовим становищем посадовими особами митниць і митних постів;

- низький рівень оцінки інтелектуальної праці в країні, що призвело до переходу високоосвічених і кваліфікованих фахівців на роботу в комерційні структури. Це дозволило їм розробляти складні фінансові схеми, використовувати передові технології і досягнення науки і техніки для обходу митних платежів або їх мінімізації;

- відсутність достатньої кількості висококваліфікованих кадрів, які можуть здійснювати не тільки технічні процедури митного оформлення та контролю, а й проводити документальні перевірки із застосуванням методів

аудиту і використовувати аналітичні процедури для визначення і оцінки реальних ризиків підтвердження достовірності задекларованих даних;

- несумісність можливих економічних і матеріальних вигод отриманих від здійснення митного злочину з заходами адміністративної та кримінальної відповідальності за них.

1.4 Особливості контрабанди як загрози економічній безпеці у сучасних умовах розвитку економіки

Загальна тенденція зростання економічної злочинності призводять до зміни у способах та методах здійснення традиційних видів злочинної діяльності, до яких належить, наприклад, контрабанда. Ця специфіка набуває настільки широких масштабів, що для її обліку при аналізі нових проявів контрабанди робляться кроки щодо використання термінів, які більш повно враховують сучасні умови [33].

Контрабанда, загалом, у соціально-економічному плані, - це діяльність, спрямована проти державного встановлення, указу, проти введеного порядку, правил переміщення речей та цінностей через кордон. Залежно від умов господарювання та економічних цілей держава на тому чи іншому етапі розвитку запроваджує різні обмеження, порядок переміщення речей та цінностей. Причому може змінюватися і перелік обмежених до переміщення товарів і цінностей, і умови ввезення або вивезення продукції, і порядок оформлення продукції, що ввозиться/вивозиться. Можуть трансформуватись і такі поняття як кордон – державний чи митний. Залежно від тяжкості наслідків для економічного розвитку країни, для економічних інтересів держави можуть бути введені суворіші або, навпаки, не такі суворі заходи відповідальності за порушення встановлених правил. Відповідно до напрямку розвитку пріоритетних галузей економіки країни, держава може запроваджувати заборони на переміщення в

інші країни не лише товарів, а й грошових коштів, валюти тощо.

З виходом економіки держави на рівень індустріального розвитку, коли міжнародний поділ праці чітко визначив і спеціалізацію економік окремих країн, і частку кожного у виробництві тієї чи іншої продукції, і товарні потоки, що чітко сформувалися, йдеться вже про дотримання правил ввезення/вивезення продукції та її оформлення. В умовах держави встановлюють чіткі, а за потреби навіть жорсткі, правила ввезення чи вивезення, передусім, таких товарів, як зброя, хімічні речовини, отруйні речовини, наркотики та ін., або взагалі забороняють їх ввезення чи вивезення. Тому, у визначенні контрабанди в сучасних умовах зроблено акцент на тому, що це переміщення через митний кордон заборонених або обмежених до вивезення/ввезення предметів, речей і цінностей крім або з приховуванням від митного контролю; з обманним використанням документів чи засобів ідентифікації; або переміщення, пов'язане з недекларуванням, або свідомо недостовірним декларуванням. Таке визначення показує, що переміщення можливе, але, наприклад, під контролем державних органів тощо.

Іншими словами, контрабанда, загалом, це дії, що порушують встановлений порядок переміщення речей та цінностей через кордон. Але формулювання цього поняття змінюється залежно від конкретно історичних умов розвитку тієї чи іншої держави. Така залежність розкриває соціально-економічний характер контрабанди як явища, що необхідно враховувати з організацією боротьби з цим злочинним діянням. Причому, відповідно до особливостей того чи іншого історичного періоду, змінюються і оцінка тих чи інших дій [34].

Іншими словами, виділення та розгляд загальних і конкретно історичних причин виникнення та розвитку контрабанди необхідно через те, що контрабанда є соціально-економічним явищем і істотно залежить від умов, що змінюються.

Фактично ситуація у сфері незаконного ввезення або вивезення товарів характеризується тим, що незважаючи на заходи, що вживаються з боку держави, контрабандна діяльність розширює свої масштаби.

Історично, контрабанда виникла саме в період становлення державної влади і через те, що держава, що з'явилася, стала регулювати економічні, фінансові відносини в суспільстві і в тому числі у сфері зовнішньоекономічних відносин. Відповідно, основною причиною виникнення контрабанди як дій щодо порушення порядку переміщення речей та цінностей через кордон можна вважати діяльність держави щодо регулювання зовнішньоекономічних відносин. Простіше кажучи, не було б заборон, не було б пошуку шляхів та спроб їхнього обходу.

У загальному плані на виникнення інтересів, що зумовлюють появу контрабанди, її використання як методу обходу зовнішньоекономічних обмежень, активізацію контрабандної діяльності та незаконного переміщення речей та цінностей через кордон у різні історичні періоди та для різних держав впливають [69]:

- економічні причини, до яких належать розбіжності у рівні розвитку економік країн, що виявляються, зокрема, у різних природно-кліматичних умовах; та відмінності у розвитку технології виробництва та продуктивності праці; різниця між цінами зовнішнього та внутрішнього ринків тощо;

- політичні та правові аспекти, пов'язані з тим, що незаконне переміщення через кордон суб'єкти господарювання і навіть держави використовують як спосіб обходу обмежень у зовнішньоекономічній діяльності, як метод економічної експансії або особливий вид міжнародної торгівлі при запровадженні ембарго, торговельної блокади тощо;

- соціальні умови, які знаходять свій прояв у міру задоволення потреб населення у тому чи іншому вигляді товарів та послуг; у значній диференціації рівнів доходів та життя різних груп населення, обсязі антисоціальних потреб (алкоголь, наркотики та ін.).

Серед виділених трьох основних груп причин основне становище займає перша група – економічні причини. У цій групі економічних причин виділяється основна, а саме причиною появи контрабанди є відмінність рівнів розвитку економік країн. Ця різниця зберігається майже завжди, оскільки, зумовлено

різними умовами розвитку в різних державах. Відповідно одна держава виривається в економічному розвитку вперед, а інша - відстає. Тобто це процес постійний і пов'язаний з природним розвитком економіки, продуктивних сил і виявляється у тому, що існують різні умови для виробництва тієї чи іншої продукції. Такі загальні відмінності рівня розвитку економік зумовлені і виражаються у низці моментів [31].

Одним із таких моментів, що визначають відмінності в рівні розвитку економік країн, є різні природно-кліматичні умови. В історичному плані вплив цієї причини виявлявся в контрабанді тютюну, кави, чаю, спиртних напоїв та інших товарів, тобто тих продуктів, які справді вироблялися лише в окремих країнах, а в інших, через природні фактори, вироблятися не могли. Тому за введення обмежень чи заборон на ввезення цієї продукції контрабанда йшла саме з країн-виробників до країн-споживачів.

Відмінності у рівні розвитку економік також зумовлені та виявляються у різних рівнях розвитку технологій виробництва. Два однакових за зовнішнім виглядом товари, відмінності яких проявляються у процесі споживання, у ступеня задоволення потреб як результат вищого рівня розвитку технології виробництва, що впливає на споживчі якості. Відповідно різниця у технології проявляється в тому, що споживач хоче придбати саме цю продукцію. Якщо ж накладено заборону на ввезення цієї продукції, то споживач шукає канали, як ввезти в обхід обмежень, часто – незаконно. Різниця в технології в кінцевому підсумку призводить до того, що з'являється продукт, з'являється предмет, який з високих споживчих якостей, приваблює споживача, який ввозить його контрабандою [14].

Наступний момент пов'язані з різницею у рівні продуктивність праці. Звідси впливає ще одна причина, що породжує та активізує контрабанду – різниця між цінами внутрішнього та зовнішнього ринку. Т

В оцінці загальних економічних причин виникнення контрабанди слід виділяти і таку причину, як початкове накопичення капіталу. З погляду руху капіталів контрабанда є тим каналом, з допомогою якого можна вивозити капітал

у товарному вигляді та перетворити його грошовий. Капітал у грошовій формі може використовуватися або для вкладення у виробництво, організації торговельно-закупівельних чи збутових операцій тощо. На відміну від законних операцій такого плану контрабандний вивіз капіталу в товарній чи грошовій формі найчастіше використовується для здійснення операцій злочинними групами на тіньовому ринку – контрабанда наркотиків, зброї та ін. Фактично він обслуговує саме первісне накопичення капіталу, яке здійснюється незаконними методами [19].

Блок економічних причин виокремлює ті умови, які роблять вигідним незаконне переміщення речей та цінностей через кордон, визначають існування тієї чи іншої групи товарів, речей та цінностей, контрабандний вивіз якої забезпечує отримання прибутку.

Крім економічних причин існують також інші причини, умови та передумови, які фактично обумовлюють виникнення контрабанди. Мало того, вони визначають саме виникнення контрабанди у дуже специфічних формах. До таких причин та умов слід віднести блок політико-правових аспектів.

При аналізі політико-правових причин і умов розширення масштабів контрабанди слід врахувати той момент, що вони прямо обумовлюють виникнення контрабанди, але фактично сприяють тому, що відбуваються незаконні дії. Тобто, запровадження правових і обмежень з боку держави на здійснення зовнішньоекономічної діяльності визначає те, що суб'єкт господарювання, та інша структура, конкретна особа змушені порушувати ці умови та здійснювати контрабандні переміщення речей та цінностей через кордон.

У цьому блоці політико-правових причин, перш за все, слід зупинитися на такій причині, як те, що контрабанда є способом або використовується як метод обходу обґрунтованих або необґрунтованих обмежень у зовнішньоекономічній діяльності.

Наступна причина політико-правового плану – контрабанда використовується для підриву протекціоністської чи захисної політики держави,

для підриву монополії виробника. Тобто при запровадженні державою заборон чи обмежень контрабанда використовується суб'єктами господарювання саме для того, щоб підірвати цю політику.

Крім того, контрабанда фактично може бути використана і як один із методів економічної експансії, тобто, як один із методів проникнення на нові ринки збуту та завоювання їх. Фактично, виробники деяких держав використовують контрабанду з метою прив'язки тієї чи іншої країни, того чи іншого споживача до виробленої ними продукції. Крім цього потрібно враховувати, що контрабанда найчастіше використовується як особливий вид зовнішньої торгівлі, який ведеться великими торгово-промисловими об'єднаннями і навіть державами за сприяння різних спеціальних кредитних, страхових установ, запровадження міжнародних організацій, наприклад, ООН економічних санкцій (ембарго на торгівлю, блокади та ін.) як методу впливу по відношенню до окремих держав. Тобто, незважаючи на обмеження, що вводяться, дуже часто самі ж держави йдуть на те, щоб заради реалізації своїх економічних інтересів порушувати обмеження, що вводяться ж ними, зумовлені політичними цілями [68].

У політико-правовому аспекті слід враховувати і те, що контрабанда часто використовується як спосіб, як метод ухилення або зменшення розмірів оподаткування.

Наступний блок причин, що зумовлює виникнення та активізацію контрабанди, – це соціальні причини. Тут передусім слід виділити таку причину, як ступінь задоволення суспільних та індивідуальних потреб. За наявності незадоволених потреб та відсутності можливостей їх реалізації за рахунок економічного потенціалу країни контрабанда постає як канал надходження необхідної продукції. Причому слід враховувати, що незадоволені потреби можуть виникати не тільки при повній відсутності товарів, але й за невідповідності платоспроможного попиту населення і цін, що склалися на внутрішньому ринку. Відповідно, для реалізації незадоволеного попиту використовуються контрабандні товари, що продаються за цінами, нижчими від

ринкових. Тому, щойно з'являється ніша, незаповнена продукцією державного чи недержавного секторів виробництва чи - попит, який ми можемо задовольнити з допомогою наших доходів, відразу з'являється новий предмет для контрабандної діяльності. Крім того, з цією ж причиною дуже тісно пов'язана і така соціальна причина, як диференціація рівнів доходів та життя. Існуючий незадоволений попит диференційований за рівнем доходів населення. Існуючий незадоволений попит малозабезпечених громадян, що зумовлює контрабанду дешевих товарів, попит категорій населення з вищими доходами стимулює контрабанду дорогої продукції.

Є ще одна причина виникнення та активізації контрабанди соціального плану – наявність антисоціальних потреб. Існуючі потреби в суспільстві в алкоголі, наркотиках, тютюнових виробах, проституції та ін. породжують попит на цю продукцію та послуги, задоволення яких здійснюється тіньовою економікою, у тому числі за рахунок контрабандних поставок. Наявність та розширення сфер, у яких виникають антисоціальні потреби, зумовлюють появу нових видів контрабанди – контрабанда живого товару, органів для незаконної пересадки чи контрабанда наркотиків. Відповідно, за зміни соціально-економічної ситуації змінюється обстановка у сфері контрабандної діяльності.

Перелічені три блоки причин: економічні, політичні та соціальні мають загальний характер. Тобто вони впливають або визначають виникнення контрабанди практично в будь-якому суспільстві, в будь-якій державі. Але ми повинні мати на увазі, що ці загальні причини трансформуються і набувають конкретно історичного характеру залежно від конкретних умов, конкретної економічної, політичної, соціальної ситуації в тій чи іншій державі.

Для нашої країни потрібно виділити ще низку причин, які зумовлювали виникнення контрабанди.

Насамперед слід виділити ситуацію розриву господарських зв'язків, протиставлення економічних інтересів кожної держави. Якщо раніше регулювання порядку переміщення товарів та цінностей через кордон здійснювалося за єдиними правовими нормами, то суверенізація республік

колишнього Радянського Союзу призвела до створення кожної країни свого, і найчастіше відмінного від інших, законодавства, що захищає національні економічні інтереси. У зв'язку з цим виникають складні ситуації як у виявленні, припиненні, так і запобіганні незаконному переміщенню речей і цінностей через кордон.

Відмінності правового поля, прав нових норм різних держав виявилися в статусі кордонів, що змінився між країнами (державна, адміністративна або митна), що зумовило необхідність уточнення в законі понять контрабанда і адміністративні митні правопорушення [31].

На ситуацію зі зростанням контрабанди валюти значною мірою впливає одна з негативних тенденцій грошової сфери – посилення доларизації економіки, що створює основу для незаконного вивезення капіталів у вигляді:

- неповернення валютної виручки від експорту товарів,
- придбання іноземних активів за кордоном без ліцензії.

Але якщо «човникова» торгівля вимагає вивезення готівкової валюти, боротьба з яким реалізується з певними позитивними результатами. То безготівковий незаконне вивезення, а точніше - незаконне переведення, здійснюване з допомогою заниження цін бартерних угод проти світовими цінами, укладання фіктивних імпорتنих контрактів з переведенням передоплати та ін., Тобто виникають нові форм контрабанди, яка здійснюється з використанням банківських структур.

Зміна соціально-економічної орієнтації реформування та розвитку країн, призвело до посилення тенденцій початкового накопичення капіталу, зростання тіньової економіки та майнової диференціації, що зумовило зниження рівня законослухняності громадян, трансформацію моральних і критеріїв поведінки. Іншими словами, відбулося розширення соціальної бази осіб, які мають схильність до незаконних дій, у тому числі і при переміщенні речей та цінностей через кордон.

Таким чином, соціально-економічні умови розвитку країни не лише впливають на тенденції незаконного переміщення речей та цінностей через

кордон та, відповідно, на діяльність у цілому правоохоронних органів. Останні можуть і повинні впливати на формування соціально-економічної обстановки в країні, створюючи, перш за все, інформаційну основу для усунення умов та передумов розширення масштабів та сфер незаконного переміщення товарів та цінностей через кордон, а також удосконалюючи систему виявлення, попередження та припинення злочинів та правопорушень у цій сфері. В іншому випадку контрабанда залишається однією з реальних загроз економічній безпеці, дією, що здійснюється як суб'єктами господарювання країни та закордонних держав, так і окремими громадянами.

Висновки до розділу 1

Усі злочини у зовнішньоекономічній діяльності зазіхають на суспільні відносини щодо реалізації принципів здійснення економічної діяльності. Ці принципи є критерієм для диференціації виділених груп об'єктів злочинів у сфері економічності діяльності.

В сучасних умовах економічним явищем стала організована злочинність, зміцнена спільними фінансовими інтересами. Процеси «тіньової» підприємницької діяльності пов'язані з приховуванням прибутків охопили різні сфери економіки, у тому числі легальний бізнес. Рейдерство, розкрадання, реалізація незаконних угод у кредитно-фінансовій сфері та у сфері зовнішньоекономічної діяльності, ухилення від сплати податків стали джерелами надприбутків організованих злочинних угруповань. Концентрація кримінального капіталу призвела до утворення олігархічних лідерів фінансово-промислових груп. Втручання кримінальних угруповань в систему державного управління загрожує національній безпеці держави.

Для кожної держави її економічний стан одночасно є визначальним і найбільш уразливим від злочинних посягань, серед яких: тіньова економіка,

порушення податкового законодавства, порушення правил економічної конкуренції, монополізація, кіберзлочинність, злочини у банківській сфері, шахрайство, рейдерство тощо, і цей перелік не перестає поповнюватися новими видами злочинів проти національної економіки. Однією із загроз економічному стану держави є митна злочинність, що зумовлює особливу увагу до неї в науковій доктрині та на законодавчому рівні.

Митна злочинність є сукупністю протиправних, винних, суспільно небезпечних діянь, що посягають на митну політику держави, несуть загрозу економічній, фінансовій, національній, міжнародній безпеці держави та за які передбачено настання юридичної відповідальності. Узагальнюючи наявні в науковій доктрині визначення поняття «митна злочинність», можна виокремити такі її ознаки: це протиправне, винне діяння; посягає на відносини у сфері митної справи України, що зумовлює високий ступінь небезпечності такого діяння; є транснаціональним; має динамічний характер; є караним. Водночас зважаючи на тенденцію щодо зростання порушень у митній сфері, що зумовлено прогалинами правового регулювання, недоліками в діяльності державних органів, що протидіють порушенням митних правил доцільним, є закріплення на законодавчому рівні поняття «митна злочинність». Це дозволить відобразити реальну суспільну небезпечність, ставлення держави до вказаних діянь та консолідувати зусилля держав щодо протидії їм, оскільки митна злочинність вже давно вийшла за межі однієї держави та завдає шкоди економічним інтересам одночасно декількох держав. Митні злочини входять до складу як адміністративних, і кримінальних правопорушень. А приналежність митного злочину до тих чи інших видів правопорушень залежить від тяжкості злочину та встановлюється законодавством.

2 Стан злочинності в сфері економіки та економічної злочинності в митній справі в Україні

2.1 Аналіз рівня та факторів розвитку економічної злочинності в Україні

Згідно статистичних даних кількість злочинів економічної спрямованості в світі постійно зростає. Дослідження стану економічної злочинності на глобальному рівні регулярно проводить компанія Pricewaterhouse Coopers. За результатами Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства, 47% організацій у світі постраждали від шахрайства за 2018-2020 роки. У 2020 році досліджувались 5000 респондентів із 99 країн, у тому числі, з України. Звіт дозволяє спостерігати за тенденціями найбільш поширених видів економічних злочинів та їх впливом на організації.

За результатами дослідження, 51% українських організацій постраждали від шахрайства за останні два роки. Цей показник вищий, ніж середній у світі (47%), та зріс порівняно з 48% у 2018 році. В Україні лідерами серед економічних злочинів, від яких постраждали організації, залишаються незаконне привласнення майна (47%), а також хабарництво і корупція (47%), друге місце розділили шахрайство з боку клієнтів (31%), кіберзлочини (31%) та шахрайство у сфері закупівель (31%) [16].

Об'єктивно кримінологічний аналіз стану економічної злочинності ускладнений низкою обставин, серед яких:

- відсутність єдиної статистичної звітності щодо показників економічної злочинності в Україні. Це пояснюється тим, що окрема категорія «злочини / кримінальні правопорушення у сфері економіки» не подається в державних звітах злочинності з 2010 р. До цього вона була передбачена у формах Міністерства внутрішніх справ України (МВС України);

- відсутність в офіційних звітах Офісу Генерального прокурора (раніше – Генеральна прокуратура України (ГПУ)) показників територіального поширення

злочинності по території країни (географії злочинності);

- відсутність єдиного уніфікованого та нормативного визначення понять «економічне кримінальне правопорушення» та, відповідно, «економічна злочинність». Це може «розмити» чи навпаки звужити інтерпретацію кримінальних процесів в економіці;

- відповідальність за кримінальні правопорушення, які складають основу злочинності в економічній сфері, передбачена різними розділами та статтями Кримінального кодексу України (Розділи VI «Кримінальні правопорушення проти власності», VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та ін. [16]);

- високий рівень латентності економічної злочинності, що призводить до викривлення об'єктивної картини кримінальної дійсності.

За офіційними даними МВС України до 2010 р., злочинність у сфері економіки характеризується наступним показниками:

- у 2005 р. було зареєстровано 45 107 злочинів (9,3 % питомої ваги в загальній сукупності зареєстрованих злочинів);

- у 2006 р. – 42 606 (10,1 %);

- 2007 р. – 42 755 (10,6 %);

- 2008 р. – 38 607 (10 %).

З 1 січня 2013 р. веденням офіційної статистики кримінальних правопорушень в країні займається ГПУ (Офіс Генерального прокурора), в звітах якої немає окремого обліку економічної злочинності.

В якості основи для налізу візьмемо кримінальні правопорушення, передбачені Розділом VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» Кримінального кодексу України, які складають ядро економічної злочинності. Так, за 2013 р. було обліковано 11 104 злочини у сфері господарювання, що становить майже 2 % питомої ваги від усієї кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за рік; 2014 р. – 8418 (1,6 %); 2015 р. – 7631 (1,35 %); 2016 р. – 6940 (1,2 %); 2017 р. – 6297 (1,2 %); 2018 р. – 6334 (1,3

%); 2019 р. – 5947 (1,3 %) [16].

Останніми роками спостерігається тенденція щодо збільшення кількості виявлених кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та організаціях. Зазначена статистика подається до Генеральної прокуратури України лише з 2016 р. Із вищевказаних кримінальних правопорушень до економічної злочинності можна віднести лише зареєстровані привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини у сфері господарчої та службової діяльності.

Так, у 2016 р. було зареєстровано 47 833 кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях [37]. Із них переважну більшість становлять злочини проти власності, і лише 23 459 (49 %) можна віднести до економічних злочинів, з них: 6 016 (13 %) складають привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 2 955 (6 %) – злочини у сфері господарчої діяльності й 14 488 (30 %) – злочини у сфері службової діяльності. У 2017 р. було зареєстровано 52 903 кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях [37]. З них значну кількість продовжують становити злочини проти власності, а 30 669 (58 %) можна віднести до економічних злочинів, із них: 10 006 (19 %) складають привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, 2 672 (5 %) – злочини у сфері господарчої діяльності й 17 991 (34 %) – злочини у сфері службової діяльності.

Таким чином можна засвідчити тенденцію щодо збільшення 31 економічної злочинності в структурі кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях. У цілому серед зареєстрованих у 2017 р. кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях, найбільшу кількість складають кримінальні правопорушення, вчинені у таких сферах: державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування (21 %), оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (15 %), інформації і телекомунікації (10 %), фінансової та страхової діяльності (8 %). Переважну кількість зареєстрованих

у 2017 р. кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах і в організаціях, складають злочини невеликої тяжкості (40 %), 29 % – злочини середньої тяжкості, 28 % – тяжкі злочини й 3 % – особливо тяжкі злочини.

За останні п'ять років значно збільшилася кількість облікованих випадків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Якщо у 2013 р. було зареєстровано 16 випадків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, то у 2014 р. – 17, у 2015 р. – 46, у 2016 р. – 50, а у 2017 р. – 108 [37]. Таке стрімке зростання кількості зареєстрованих випадків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, можна пояснити не стільки погіршенням криміногенної обстановки в країні, скільки активізацією роботи правоохоронних органів у напрямку протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Серед тенденцій економічної злочинності за останні десять років відмічається збільшення кількості кримінальних посягань, учинених з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій. Частина звичайних економічних злочинів перейшла до категорії кіберзлочинів.

Так, привласнення або розтрата майна у банківських установах часто вчиняється шляхом внесення неправдивої інформації, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах, автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, що робиться особою, яка має право доступу до неї, наприклад бухгалтером або касиром-оператором. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, також часто вчиняється шляхом використання можливостей сучасних комп'ютерних технологій у фінансовій і банківській сферах. Цей злочин нерідко називають «кібервідмивання грошей».

Використання комп'ютерних технологій для вчинення економічних злочинів підвищує їх суспільну небезпечність, продукує виникнення нових способів вчинення економічних злочинів, спрощує сам процес їх скоєння та маскування слідів економічних злочинів і розширює географію економічних правопорушень, нівелюючи при цьому традиційні державні кордони.

На сьогодні кіберзлочинність стала одним із п'яти найпоширеніших

економічних злочинів в Україні. Водночас опитування співробітників і топ-менеджерів українських компаній засвідчує, що 25 % організацій не мають відповідних політик і механізмів реагування на кіберзлочини. Аналіз офіційної статистики за 2017 р. дозволяє дійти висновку, що загалом на економічні злочини припадає лише 6 % у структурі всієї злочинності в Україні. Водночас для них залишається притаманним високий рівень латентності, який за різними підрахунками сягає 80–90 %.

Що стосується географії поширення економічної злочинності по регіонах України, то спостерігається тенденція її розповсюдження переважно в найбільш економічно розвинутих областях, а саме в Дніпропетровській, Одеській, Харківській, Запорізькій, Львівській та Вінницькій областях і в м. Києві. Луганську й Донецьку області, які традиційно входили до регіонів з високим рівнем економічної злочинності, через збройний конфлікт і, відповідно, зниження господарчої активності на їх території починаючи з 2014 р. до цього рейтингу не включено. Поряд із цим слід звернути увагу на те, що економіка України залишається ураженою діяльністю організованих злочинних груп. Так, у 2017 р. правоохоронними органами України було виявлено 16 організованих злочинних угруповань економічної спрямованості [53].

Організована економічна злочинність залишається найбільш розповсюдженою у бюджетній і банківській сферах, вугільній промисловості та в сфері земельних правовідносин. Ціна економічної злочинності складається з прямих матеріальних збитків від економічних злочинів, непрямих втрат – упущеної вигоди та витрат на кримінальну юстицію. Якщо витрати на кримінальну юстицію становлять близько 2 % від валового внутрішнього продукту нашої країни, то обчислення упущеної вигоди від економічної злочинності обчислити досить складно. Нематеріальні збитки від економічної злочинності полягають у зниженні інвестиційної привабливості та рівня захищеності економічних відносин, зменшенні конкурентоздатності вітчизняних виробників, монополізації ринку, зниженні активності ринкових відносин тощо.

Отримати повну картину щодо розміру матеріальних збитків від економічної

злочинності також неможливо через її високу латентність. Проте навіть деякі показники офіційної статистики можуть дати уявлення щодо їх розміру. Так, у 2017 р. офіційно встановлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом, (за обвинувальними актами), становила майже 6,5 млрд. грн, сума неоплачених податків, зборів та інших обов'язкових платежів – 3,3 млрд. грн, сума прихованого прибутку – майже 5 млн. грн, а вартість фальсифікованих і недоброякісних товарів – понад 7 млн грн

Ураховуючи, що обсяг зареєстрованих економічних злочинів становить приблизно 10 % від реальної кількості економічних злочинів, то безпосередні матеріальні збитки від економічної злочинності можуть бути значно вищими. Для їх розрахунку фахівці використовують такі методи визначення економічних втрат, як визначення розбіжності між фактичними й офіційно врахованими трудовими ресурсами, розбіжності між витратами та доходами, аналіз співвідношення готівкових грошей і вкладів, методу попиту на гроші тощо. Аналіз поточних кількісних і якісних показників економічної злочинності та порівняння з відповідними даними за попередні роки загалом засвідчують наявність низки негативних тенденцій у поширенні економічних злочинів в Україні. Хоча відповідно до офіційної статистики частка економічних злочинів у структурі злочинності в нашій державі становить лише 6 %, прямі та непрямі збитки від них становлять мільярди гривень щорічно.

2.2 Аналіз рівня та факторів розвитку економічної злочинності в митній справі в Україні

Економічну злочинність в митній справі та її зростання визначають такі фактори [11]:

- недостатній контроль з боку правоохоронних відомств за походженням та рухом капіталів через митний кордон України;

- здійснення протекціоністської митної політики, яка проявляється введенням непомірно високих ставок ввізного мита;
- низький рівень поінформованості громадян про митні процедури та правила здійснення зовнішньоекономічних угод;
- широкі можливості для здійснення незаконних транзитних операцій;
- низький рівень забезпеченості населення;
- високий рівень контрабанди в прикордонних областях, де для значної частини мешканців вона є основним джерелом доходів;
- висока прибутковість цього виду злочинного бізнесу;
- недосконалість митного та податкового законодавства;
- недостатньо ефективний рівень митного та прикордонного контролю.

Фактором, який приваблює злочинців до здійснення економічного злочину виступає розвиток кризових ситуацій в економіці, а також не слід ігнорувати факт боротьби за економічну владу, що дає можливість розширення застосування кримінальних способів заволодіння такою та здійснення протиправних діянь у сфері економіки. Економічні злочини мають надзвичайно складний механізм здійснення, а отже і складний механізм їх виявлення та розслідування. Механізм злочину являє собою систему процесів взаємодії всіх учасників злочину між собою і навколишнім середовищем, що приводить до утворення криміналістично значущої інформації про злочин, його учасників та результати. Механізм злочину містить відомості про те, яким чином здійснено той чи інший злочин у сфері економіки. Особливість вчинення економічного злочину полягає в тому, що предметом такого протиправного діяння виступає майно як капітал, а тому має місце підвищена організованість та використання специфічних способів поведінки. Ще однією із особливостей вчинення економічних злочинів можна вважати той факт, що злочинні діяння вчиняються під виглядом різного роду цивільно-правових угод, а тому зовні вони мають вигляд цілком законних господарсько-фінансових операцій. У криміналістичній літературі комплекс злочинів у сфері економіки розглядається як певна технологія злочинного збагачення в якій виділяють основні і вторинні злочини. До основних економічних

злочинів відносять ті, які вчиняються безпосередньо з метою заволодіння чужими коштами чи іншим майном. Вторинними економічними злочинами слід вважати ті, які безпосередньо не надають матеріальної вигоди злочинцю, однак є способом вчинення основного злочину чи його приховування. За своєю сутністю злочини у сфері економіки спрямовані на заволодіння коштами та іншими цінностями і пов'язані із порушеннями законодавчо встановлених норм [72].

Необхідно звернути увагу на організаційні чинники злочинності у митній сфері: відсутність державної системи кримінологічного моніторингу, низький рівень координації діяльності правоохоронних органів запобігання злочинності у митній сфері, відсутність ефективного механізму пошуку за кордоном і повернення незаконно вивезеного майна. Україна є членом СОТ, а з початку 2016 р. – асоційованим членом ЄС, тому її територія відкрита для міжнародних операцій з товарообігу. Але це може завдавати шкоди державі в контексті економічних збитків, таких як: ненадходження до бюджету мита в тому обсязі, в якому належить через порушення митних правил; контрабанда потоків дешевих товарів, що унеможливорює розвиток національного товаровиробника [70].

Таким чином, в Україні, де біля 60% внутрішнього валового продукту перебуває в тіньовому секторі, де діє незбалансована одностороння система митного регулювання та контролю, яка здійснює переважно фіскальні функції і позбавлена можливості проведення повноцінного фінансового контролю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, є всі необхідні передумови для здійснення митних злочинів.

До найбільш поширених правопорушень є належать такі [66]:

- приховування валютної виручки при експортно-імпорتنих операціях за межами країни;
- приховування імпорту у вигляді транзиту через митну територію України;
- ввезення товарів шляхом обходу митних постів і пунктів пропуску;
- ввезення товару із заниженням його кількості у супровідних документах;
- псевдотранзит товару та фактична його реалізація на митній території України;

- ввезення готової продукції у вигляді комплектних виробів;
- відображення у деклараціях неправдивої інформації про характеристики ввезених товарів (наприклад, код товару, країна походження, митна вартість товару);
- ввезення готової продукції під виглядом давальницької сировини;
- ухилення від сплати митних платежів.

Основною складовою правопорушень у митній сфері є корупційна злочинність – це система корупційних кримінальних правопорушень, пов’язаних з корупцією, що вчиняють посадові (службові) особи митних органів під час застосування законодавства з питань державної митної справи у відносинах з особами, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон, а також взаємодії з іншими органами держави, що забезпечують митну діяльність. Зміст корупційної злочинності полягає у протиправній митній діяльності уповноважених органів держави та їх посадових осіб в особистих і корпоративних корисливих цілях. Об’єктом злочинного впливу корупційної злочинності є встановлений порядок здійснення митної діяльності. Джерела корупційної злочинності – тіньова економіка, транснаціональна організована злочинність, недоліки в організації діяльності державної фіскальної служби України. Основною причиною корупційної злочинності у митній сфері є високий попит серед управлінського апарату і посадових осіб митних органів на незаконні джерела доходів, а також пропозиція незаконної вигоди з боку декларантів, які бажають економити на обов’язкових митних платежах. Саме збіг корисливих інтересів митників і декларантів породжують корупцію й корупційну злочинність. Остання виникає на основі встановлення протиправних взаємовигідних відносин між стороною, яка переміщує товари і транспортні засоби через митний кордон (займається зовнішньоекономічною діяльністю), та стороною, що від імені держави забезпечує застосування законодавства України з питань державної митної справи. Отже, системоутворювальною ознакою корупції є сформована на основі збігу інтересів незаконна взаємодія суб’єктів митних правовідносин, за якої обидві сторони корупційної угоди отримують неправомірну вигоду внаслідок

порушення законного порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Системний характер корупції у митній сфері впливає також із принципу організації та інтегрованого управління державною фіскальною службою, діяльністю митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій щодо здійснення митної справи. Незважаючи на різну функціональну спеціалізацію, державні органи, уповноважені на здійснення митного, прикордонного й інших видів контролю, спільними зусиллями забезпечують виконання цілісної технології пропуску товарів через державний кордон і дотримання єдиного режиму законності на усіх етапах митного процесу. А тому корупційні дії посадових осіб фіскальних, контролюючих та правоохоронних органів, відповідальних за виконання митних правил, взаємоузгоджуються, що забезпечує безперешкодний рух контрабанди, контрафактних товарів, їх пропуск через державний кордон і випуск на митну територію України або за її межі.

Рахункова палата у своєму Звіті про результати аудиту ефективності планування та результативності контролю за повнотою нарахування і своєчасністю надходження податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, затвердженому 14.09.2021 №20-02, зазначила, що на запит Рахункової палати щодо результатів аналізу обсягів нелегального імпорту, розроблених заходів, спрямованих на детінізацію зовнішньоекономічної діяльності, Мінекономікою не надано відповідної інформації [37]

Водночас нелегальний імпорт і контрабанда товарів, за розрахунками експертів, становили 226– 320 млрд. грн на рік, а недонадходження до державного бюджету митних платежів – від 68 до 96 млрд. грн на рік. При цьому, за даними Держмитслужби, митними органами виявлено порушень митних правил у 2019 році – на 2,2 млрд. грн, у 2020 році – на 2,6 млрд. грн, що не перевищувало 1 % розрахованих річних обсягів нелегального імпорту та контрабанди товарів. За розрахунками, проведеними Рахунковою палатою з урахуванням цих даних щодо обсягів нелегального імпорту і контрабанди та середньозважених ставок ввізного мита, які застосовувались Мінфіном при прогнозуванні надходжень цього податку на 2019 і 2020 роки, недонадходження до державного бюджету ввізного мита за ці

два роки могли становити 10,3–14,6 млрд. гривень.

Точно підрахувати втрати від митних правопорушень складно, оскільки застосовуються різні схеми контрабанди, що не підлягають обліку. Такі схеми можуть викриватись вже після здійсненого порушення.

Так, за розрахунками «Ukraine Economic Outlook», обсяги контрабандних поставок в Україну за період 2013–2017 років у середньому становили 10,6 млрд дол. на рік, а втрати бюджету від недоотриманих митних платежів – у середньому 2,8 млрд. дол. на рік [53].

Відповідно до досліджень Інституту соціально-економічної трансформації та Центру соціально-економічних досліджень «CASE-Ukraine», масштаби контрабанди коливаються від 6,8 млрд. дол. до 10,15 млрд. дол. на рік, а фіскальні втрати – від 2 млрд. дол. до 3 млрд. дол. на рік [53].

Згідно з дослідженням «Süddeutsche Zeitung», українська скарбниця втрачає до 4,8 млрд. дол. на рік внаслідок махінацій на митницях, що, найбільш об'єктивно відображає обсяги контрабанди з огляду на різнобічність схем і постійну їхню наявність. Такі втрати становлять мінімум третю частину всіх надходжень від митних платежів, а це лише прямі втрати бюджету. Якщо ж врахувати опосередкований вплив на вітчизняне виробництво, стабільність національної валюти та рівень зайнятості в національній економіці, то такий негативний вплив зростає мультиплікативно. Купуючи контрабандний товар і отримуючи короткострокову вигоду, український споживач запускає мультиплікатор зниження внутрішнього попиту та згортання виробництва.

2.3 Управління запобіганням розвитку економічних злочинів в митній справі в Україні

Запобігання розвитку економічних злочинів в Україні здійснюється на законодавчому рівні шляхом прийняття нормативно-правових актів. Основними нормативно-правовими актами, що регулюють протидію розвитку економічних злочинів в митній справі порушенням митних правил є Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України. Важливе значення для митних органів в протидії порушенням митних правил має Інструкція про взаємодію та розмежування функцій щодо здійснення контролю на державному кордоні, згідно з якою митні органи координують діяльність в напрямку виявлення фактів порушення митних правил з Державною прикордонною службою України, Міністерством внутрішніх справ України, службою безпеки України, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством агропромислової політики та Міністерством охорони навколишнього середовища України [50].

В структурі митниці є спеціальні підрозділи, основним завданням яких є виявлення ознак порушень митних правил та контрабанди: це управління/ відділи по боротьбі з контрабандою та порушеннями митних правил. На жаль до теперішнього часу ці підрозділи не мають права проводити оперативно-розшукову діяльність, що безумовно негативно впливає на їх результативність [58].

2.3.1 Аналіз роботи Харківської митниці

Зона діяльності Харківської митниці – територія Харківської області.

На даний час Харківська митниця існує як відокремлений підрозділ Державної митної служби України, в структурі якої є спеціалізований підрозділ

для боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил – Управління протидії контрабанді та порушенням митних правил Харківської митниці, що виконує завдання, визначені наказом Державної митної служби України № 370 від 27.05.2021 «Про затвердження Розподілу основних завдань, які здійснюють структурні підрозділи митниці як відокремлені підрозділи Держмитслужби»:

- здійснення аналітично-пошукової роботи, спрямованої на виявлення способів і механізмів переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення з порушенням законодавства України з питань митної справи, виявлення ризиків та механізмів ухилення від питань митної справи, виявлення ризиків та механізмів ухилення від оподаткування;

- виявлення причин та умов, що призвели до вчинення контрабанди та інших правопорушень у сфері митної справи, проведення спеціальних заходів, операцій із запобігання, виявлення та припинення незаконного переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, культурних цінностей, зброї та боєприпасів, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, спеціальних засобів негласного отримання інформації, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів та інших предметів правопорушень;

- порушення справ про порушення митних правил та здійснення в них провадження, підтримання позиції митниці щодо притягнення до адміністративної відповідальності особи, яка вчинила правопорушення, під час розгляду справи про порушення митних правил судом.

- здійснення взаємодії з митними та іншими уповноваженими органами іноземних держав із застосуванням механізму взаємної допомоги.

Протягом періоду 2018-2021 років орган, уповноважений на здійснення митної справи на території Харківського регіону, зазнавав суттєвих змін в організаційних формах, підпорядкуванні та зоні своєї діяльності (таблиця 2.1).

Частота і непослідовність оптимізаційних заходів свідчить про відсутність концептуального бачення у сфері державної митної справи. Модифікація центрального органу виконавчої влади завжди супроводжується зниженням його

управлінської оперативності, виникнення організаційно обумовлених перерв, пріоритетною внутрішньою орієнтованістю адміністрування, невизначеністю службового становища для особового складу і, як наслідок, його зниженою активністю.

Таблиця 2.1 – Загальна характеристика Харківської митниці [20]

Назва органу	Період діяльності фактичної діяльності	Нормативні підстави утворення та особливості функціонування
Харківська митниця ДФС	25.12.2014-07.12.2019	Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 311 «Про утворення територіальних органів Державної фіскальної служби та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України», якою передбачено існування єдиного податкового та митного відомства на основі Міндоходів
Слобожанська митниця Держмитслужби	08.12.2019-30.06.2021	Постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2019 № 858 «Про утворення територіальних органів Державної митної служби», якою передбачено утворення територіальних органів Держмитслужби як юридичних осіб публічного права та реорганізацію та реорганізацію деяких територіальних органів ДФС, зокрема Сумської та Харківської митниць ДФС шляхом їх приєднання до Слобожанської митниці Держмитслужби
Харківська митниця Держмитслужби	01.07.2021-теперішній час	Постанова Кабінету міністрів України від 30.09.2020 №895 «Деякі питання територіальних органів Державної митної служби» територіальні органи Державної митної служби реорганізуються, наказом Державної митної служби України від 19.10.2020 №460 «Про утворення територіальних органів Державної митної служби України як відокремлених підрозділів» утворено Харківську та Сумську митниці як відокремлені підрозділи Державної митної служби України

Станом на кінець 2021 року на обліку в Харківській митниці перебувало 9889 суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), на кінець 2020 року цей показник становив 9367 суб'єктів ЗЕД, на кінець 2019 року - 8406 суб'єктів ЗЕД,

на кінець 2018 року – 7358 суб'єктів ЗЕД. Цей показник показує стає зростання, однак загальна ділова активність падала, якщо орієнтуватися на загальне число акредитованих в митниці суб'єктів ЗЕД, що здійснювали зовнішньоторговельні операції. Так, протягом 2021 року із загального числа акредитованих в митниці суб'єктів ЗЕД – 3817 (39%) здійснювали зовнішньоторговельні операції, протягом 2020 року - 6815 (73%) суб'єктів ЗЕД, протягом 2019 року - 7613 суб'єктів ЗЕД (91%), протягом 2018 року – 3848 (58%) суб'єктів ЗЕД [50].

2.3.2 Показники Харківської митниці щодо боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями

Протягом 2021 року до органів досудового розслідування було направлено 41 повідомлення про факти виявлення кримінальних правопорушень, протягом 2020 року – 36 повідомлень, протягом 2019 року - 60 повідомлень про факти виявлення кримінальних правопорушень, протягом 2018 року – 71 повідомлення. Тенденція до зменшення кількості виявлених фактів із ознаками кримінальних правопорушень пояснюється карантинними обмеженнями (закриття окремих пунктів пропуску, обмеження руху для пасажирів у діючих пунктах пропуску, зменшення об'ємів вантажопотоків).

У таблиці 2.2 наведено дані щодо здійснення правопорушень на Харківській митниці відповідно до статей Кримінального кодексу України (ККУ).

За період 2018 року митницею з незаконного обігу вилучено: наркотичних засобів: 44343,54 г, 43 пакунку, 16 таблеток; психотропних речовин: 907,37 г; 1000 таблеток; 60 капсул; прекурсорів: 152 г.

За період 2019 року митницею з незаконного обігу вилучено: наркотичних засобів: 16 001 г, 5 таблеток; психотропних речовин: 211,81 г; 648 таблеток; 57 капсул; прекурсорів: 317 г.

За період 2020 року митницею з незаконного обігу вилучено: наркотичних

засобів: 44 751г; психотропних речовин: 188,4 г; 1004 таблеток; 5 ампул; прекурсорів: 117,12 кг, 20 капсул.

За період 2021 року митницею з незаконного обігу вилучено: наркотичних засобів: 2690,7 г ; психотропних речовин: 971,75 г; 22 таблеток; прекурсорів: 4,28 г.

Таблиця 2.2 – Інформація щодо здійснення правопорушень на Харківській митниці відповідно до статей Кримінального кодексу України [50]

Статті Кримінального кодексу України	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік
Ст. 201 ККУ (контрабанда)	5	6	2	6
Ст. 305 ККУ (контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів)	23	20	14	20
Ст. 309 ККУ (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту)	31	27	12	4
Ст. 263 ККУ (Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами)	7	4	3	7
Ст. 333 ККУ (Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю)	6	1	3	4
Ст. 358 ККУ (Підrobлення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів)	3	2	-	-
Ст. 311 ККУ (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів)	-	-	2	-
Загальна кількість повідомлень про кримінальні правопорушення	75	60	36	41

З метою покращення результатів використання кінологічних команд, підготовлених на пошук наркотичних засобів, психотропних речовин під час здійснення митного контролю транспортних засобів, речей громадян та товарів, проводиться щоденний аналіз інформації, що міститься у АСМО «Інспектор» стосовно товарів, які перетинають митний кордон в зоні діяльності Харківської митниці і країна походження або відправлення яких відноситься до країн «групи ризику», які переміщуються нетиповим (нелогічним) маршрутом, містять або можуть містити у своєму складі речовини, які включено до Переліку наркотичних

засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 06.05.2000 № 770. Також системно відпрацьовуються транспортні засоби громадян та їх речі, на предмет виявлення незаконних речовин. Забезпечено моніторинг митного оформлення товарів, до складу яких можуть входити прекурсори (толуол, діетиловий ефір, ацетон, метилетилкетон), що віднесені до списків I та II таблиці IV вищевказаного Переліку, зокрема по товарних позиціях за УКТЗЕД: 3506, 3208, 3814, 3215 (клеї, фарби, хімічна продукція) [50].

За результатами виявлення фактів вчинення митних правопорушень оперативними підрозділами Харківської митниці складаються протоколи про порушення митних правил (ПМП) (рисунк 2.1).

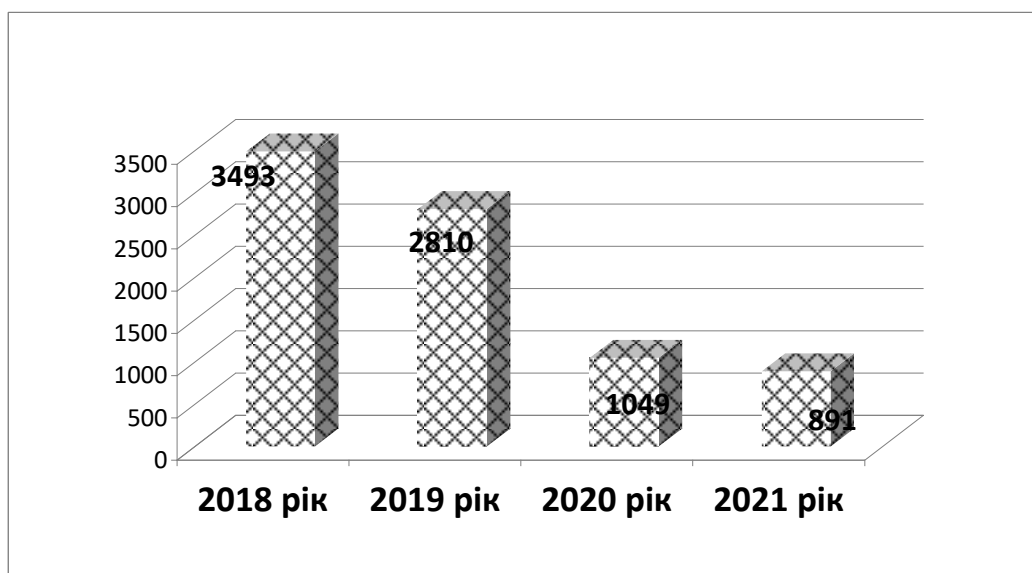

Рисунок 2.1- Динаміка кількості протоколів щодо порушення митних правил за 2018-2021 роки, шт

На рисунку 2.2 відображена стабільна тенденція до зменшення показників кількості порушених справ про порушення митних правил. Найбільш суттєве зменшення спостерігалось у 2020 році у порівнянні із 2019 роком – зменшення кількості протоколів відбулося відразу на 63 %.

Серед найбільш суттєвих чинників, що вплинули на стан боротьби із митними правопорушеннями можна виділити наступні:

- зміни у митному та податковому законодавстві щодо пільгового митного оформлення транспортних засобів особистого користування, ввезених в режимі транзиту та тимчасового ввезення;

- зміни у митному законодавстві щодо притягнення до адміністративної відповідальності за порушення строку транзиту та тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування;

- карантинними обмеженнями (закриття окремих пунктів пропуску, обмеження руху для пасажирів у діючих пунктах пропуску, зменшення об'ємів вантажопотоків) у зв'язку із поширенням вірусу COVID-19.

Загальний стан порушення та розгляду справ про порушення митних правил зведений у таблиці 2.3 і представлений на рисунку 2.2 та вказує на суттєві коливання в динаміці не тільки порушення, а й розгляду справ про порушення митних правил судами та митниці.

Таблиця 2.3 - Стан розгляду складених Харківською митницею протоколів про ПМП, тимчасове вилучення предметів правопорушень, застосування адміністративних стягнень за справами про ПМП протягом 2018-2021 року [50]

Показник		2018	2019	2020	2021
1		2	3	4	5
Складено протоколів про ПМП	кількість	3493	2810	1049	891
	на суму	44 327	21 670	39 053	46 490
Тимчасово вилучено предмети правопорушень	справ	189	172	194	183
	на суму, тис.грн	16 090	5 894	12 827	24 271
Розглянуто митницями справ про ПМП		2 094	3 158	404	437
Застосовано митницями адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму, тис.грн		43 298	45 663	17 045	14 376
Передано справ про ПМП до суду	кількість	125	154	967	342
	на суму, тис.грн	29 822	21 612	40 214	38 414
Прийнято рішення судом	накладено штрафів на суму, тис.грн	6 418	25 004	31 339	51 570

Продовження таблиці 2.3

1		2	3	4	5
	конфіскація предметів правопорушень на суму, тис.грн	9 098	19 665	6 480	13 033
Сума стягнутих штрафів	накладених митницями, тис. грн	7 875	7 841	4 428	2 660
	за рішенням суду, тис.грн	87	432	955	2 357

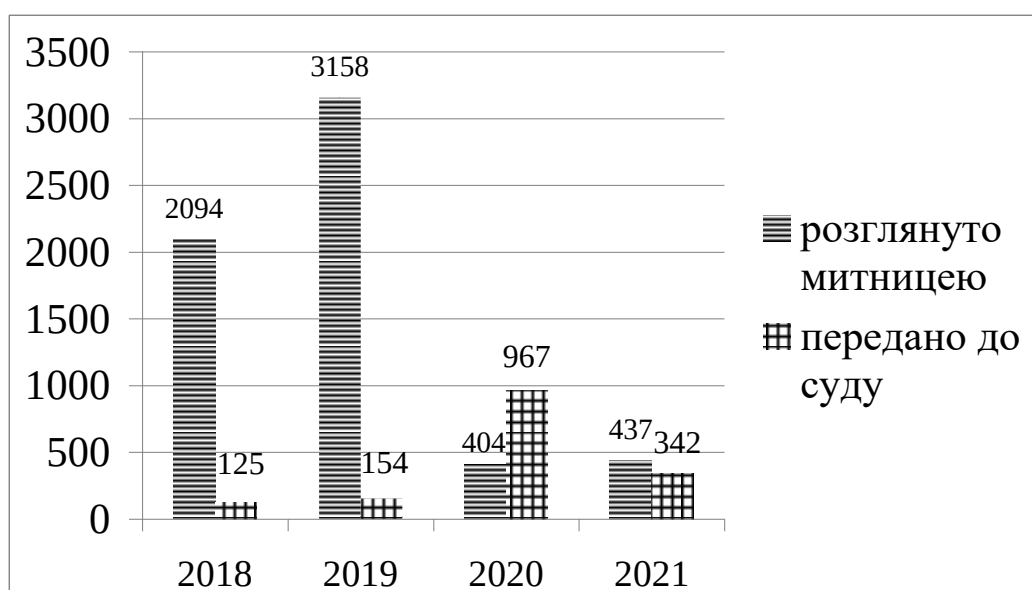

Рисунок 2.2 – Показники щодо стану розгляду складених Харківською митницею протоколів про ПМП, шт

Так, кількість справ розглянутих митницею у 2020 році становила 404 справи, що на 87 % менше показника 2019 року (3158 справи). В той же час кількість справ про порушення митних правил, переданих до суду для розгляду, протягом 2020 року збільшилася в 6 разів у порівнянні із 2019 роком.

У таблиці 2.4 наведено показники щодо реально вилучених предметів порушення митних правил протягом 2018-2021 років на Харківській митниці.

Останні декілька років статистика Харківської митниці ДФС вказує на наявність проблеми порушення режиму перебування транспортних засобів іноземної реєстрації на митній території України. Так, за відповідними фактами за ознаками ст.ст. 470, 481,

485 МК України було складено протягом 2016 року 570 протоколів про ПМП, протягом 2017 року - 1066 протоколів про ПМП (+53 %), протягом 9 місяців 2018 року – 1872 протоколи про ПМП (+ 57 %). Таким чином, наявна стала тенденція до подвоєння щороку кількості справ даної категорії [58].

Аналіз статистики вказує на не випадковість динаміки зросту порушень митних правил, пов'язаних із перебування транспортних засобів іноземної реєстрації на митній території України.

Таблиця 2.4 - Дані щодо реально вилучених предметів порушення митних правил протягом 2018-2021 років [50]

Категорія предметів ПМП	2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	Кільк.	Сума (тис.грн)	Кільк.	Сума (тис.грн)	Кільк.	Сума (тис.грн)	Кільк.	Сума (тис.грн)
Промислові товари, сировина й матеріали								
Товари легкої промисловості	4	470	6	734	35	1 271	40	2 213
Папір і друкована продукція	0	0	2	1 543	3	2 095	0	0
Дорогоцінні метали й каміння	5	185	1	0	0	0	2	661
Лікарські засоби	4	8	5	174	4	1 112	5	2 457
Інше	27	1 745	37	1 679	32	2 963	40	8 934
Предмети, що обмежені або заборонені								
Зброя, боєприпаси, спецзасоби, подвійного використання	36	1 641	16	25	18	16	17	10
Наркотичні, психотропні, сильнодіючі, прекурсори	61	3	57	63	35	3	28	12
Із ознаками культурних цінностей	14	6	14	146	12	35	14	102
Продовольчі товари, сільгосппродукція								
Алкогольні напої	0	0	11	41	4	125	6	4
Тютюн та тютюнові вироби	18	1 874	7	173	18	786	8	901
Інше	7	53	13	1 026	5	264	6	4 298
Валюта	7	9 318	1	124	4	1 486	6	2 903
Транспортні засоби	6	788	3	165	24	4 908	11	1 775
Всього	189	16 090	172	5 894	194	12 827	183	24 271

Система доставки транспортних засобів іноземної реєстрації на митну територію України має ознаки організованої, в цю систему входять:

- особи, що розміщують оголошення в публічних місцях (в транспорті, в ЗМІ, в мережі Internet, YouTube), де пропонуються «клієнтам» послуги із пошуку та доставки транспортних засобів іноземної реєстрації та укладаються з ними відповідні угоди;

- особи, що забезпечують «клієнтів» документами на право користування такими транспортними засобами, в тому числі і підробленими

- одночасно «клієнтів» забезпечують правовим супроводженням та інструктажами на випадки затримання автомобілів працівниками патрульної поліції та співробітниками митниці.

Протягом 2018 року Харківською митницею ДФС розглянуто 2494 справи про порушення митних правил та накладено штрафи у розмірі 43 298 тис.грн, із них за ознаками ст.ст. 470, 481 МК України за фактами порушення строків транзиту та тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування було винесено 2332 постанови митниці (94% від загальної кількості винесених постанов) та накладено штрафи на суму 19 454 тис.грн (45% від загальної суми штрафів). Крім того, митницею було винесено 28 постанов у справах про порушення митних правил за ознаками ст. 485 МК України про накладення штрафів на суму 21 416 тис.грн (49 % від загальної суми штрафів) за фактом неправомірного використання транспортних засобів особистого використання, що були ввезені в пільгових режимах (рисунок 2.3).

25.11.2018 року набрали чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів» №2611-VIII від 08.11.2018 року відповідного до якого було запроваджено нову модель оподаткування акцизним податком автомобілів легкових та інших моторних транспортних засобів, та Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо ввезення транспортних засобів на митну територію України» № 2612-VIII від 08.11.2018 року, серед іншого, до статей 469, 470 та 481 Митного кодексу України

внесено зміни, спрямовані на посилення відповідальності за перевищення встановлених законодавством строків транзиту та тимчасового ввезення автомобілів з іноземною реєстрацією та передачу їх в користування іншим особам. Зазначені зміни набрали чинності з 22.08.2019 року [59].

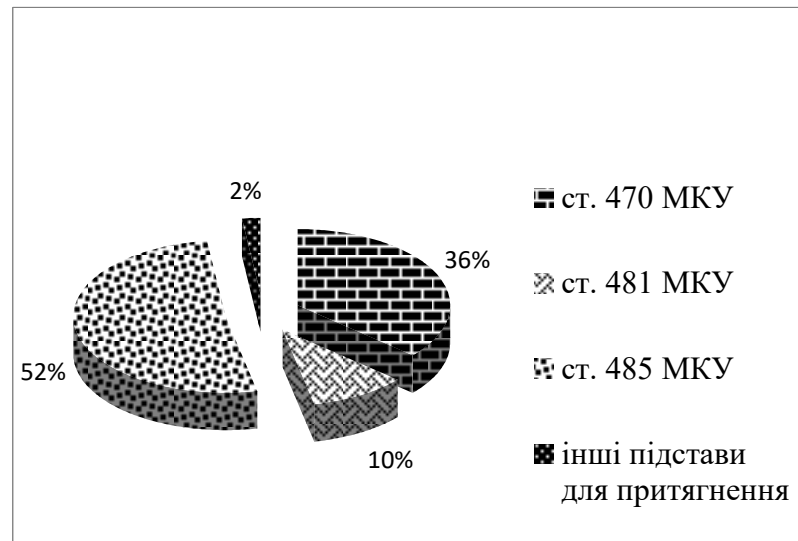

Рисунок 2.3 – Структура співвідношення сум штрафів, накладених митницею щодо порушень ввезення «євроблях» протягом 2018 року, %

Протягом 2019 року Харківською митницею ДФС (Слобожанською митницею Держмитслужби) розглянуто 3158 справ про порушення митних правил та накладено штрафи у розмірі 45 663 тис.грн, із них за ознаками ст.ст. 470, 481 МК України за фактами порушення строків транзиту та тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування було винесено 3007 постанови митниці (95% від загальної кількості винесених постанов), із яких накладено штрафи у 2533 справах на суму 22 441 тис.грн (49% від загальної суми штрафів). Крім того, митницею було винесено 21 постанову у справах про порушення митних правил за ознаками ст. 485 МК України про накладення штрафів на суму 9 069 тис.грн (49 % від загальної суми штрафів) за фактом неправомірного використання транспортних засобів особистого використання, що були ввезені в пільгових режимах (рисунок 2.4).

Однак на виконання положень Закону України «Про внесення змін до

Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів» №2611-VIII від 08.11.2018 митницею протягом 2019 року було закрито провадження за амністією у 439 справах про порушення митних правил за ознаками ст.ст. 470, 481 МК України.

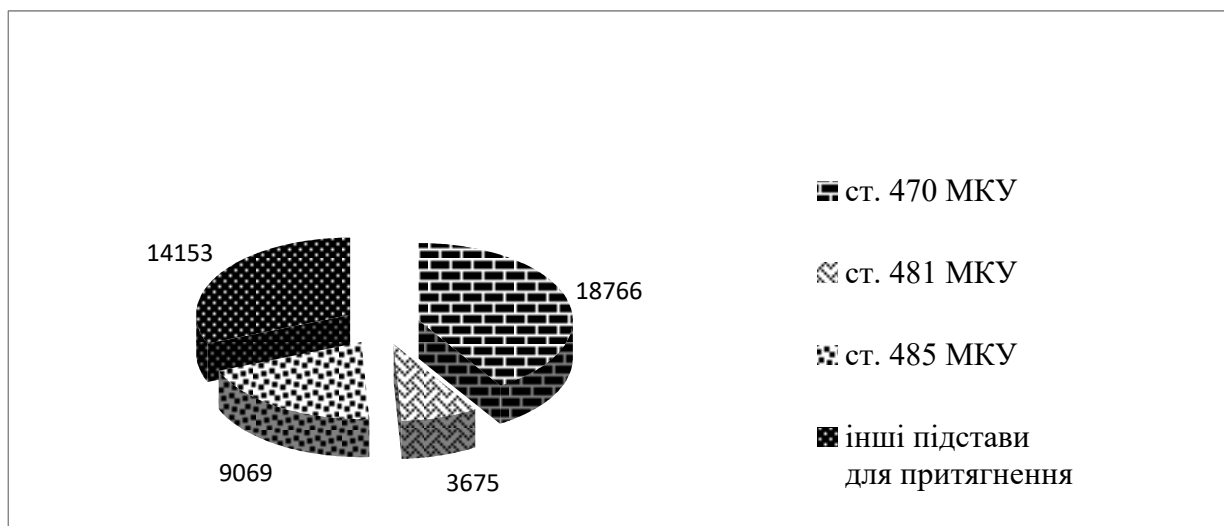

Рисунок 2.4 – Структура співвідношення сум штрафів , накладених митницею щодо порушень ввезення «євроблях» протягом 2019 року, %

З 22.08.2019 року набрав законної сили Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо ввезення транспортних засобів на митну територію України» № 2612-VIII від 08.11.2018 року, у зв'язку із чим справи про порушення митних правил за ознаками ч.6 ст.ст. 470, 481 МК України почали спрямовуватися для розгляду до суду.

Протягом 2020 року Слобожанською митницею Держмитслужби розглянуто 404 справи про порушення митних правил та накладено штрафи у розмірі 17 045 тис.грн, із них за ознаками ч.ч. 1-5 ст.ст. 470, 481 МК України за фактами порушення строків транзиту та тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування було винесено 142 постанови митниці (35% від загальної кількості винесених постанов) та накладено штрафи на суму 1 139 тис.грн (7% від загальної суми штрафів). Крім того, митницею було винесено 19

постанов у справах про порушення митних правил за ознаками ст. 485 МК України про накладення штрафів на суму 10 543 тис.грн (62 % від загальної суми штрафів) за фактом неправомірного використання транспортних засобів особистого використання, що були ввезені в пільгових режимах (рисунок 2.5).

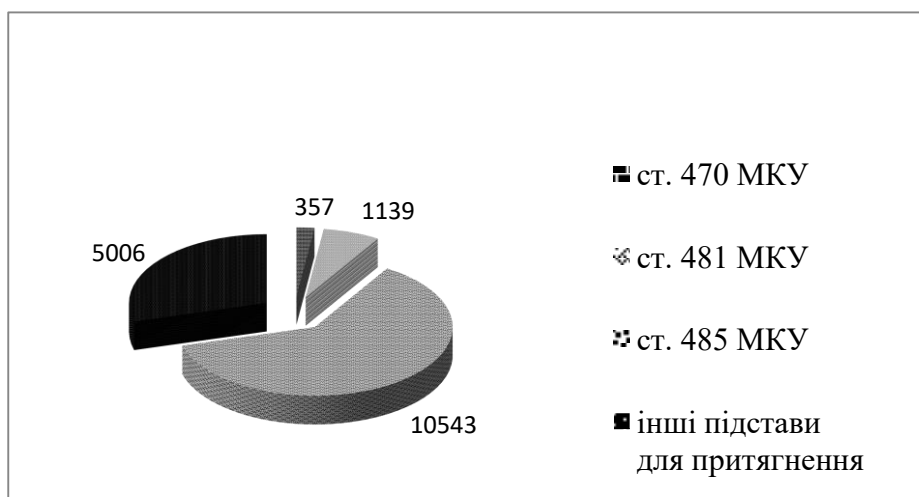

Рисунок 2.5 – Структура співвідношення сум штрафів, накладених митницею щодо порушень ввезення «євроблях» протягом 2020 року, %

Судом протягом 2020 року винесено рішення про накладення штрафів на суму 31 339 тис.грн, із них за ознаками ч.6 ст.ст. 470, 481 МК України за фактами порушення строків транзиту та тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування – на суму 22 912 тис.грн (73 % від загальної суми накладених штрафів).

Судом протягом 2021 року винесено рішення про накладення штрафів на суму 51 570 тис.грн, із них за ознаками ч.6 ст.ст. 470, 481 МК України за фактами порушення строків транзиту та тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування – на суму 38 764 тис.грн (75 % від загальної суми накладених штрафів) (рисунок 2.6).

Наведені розрахунки протягом 2018-2021 рр. вказують на непослідовність дій влади у вирішенні питання впорядкування ввезення транспортних засобів.. У 2022 році відбулись нові ініціативи.

15 червня 2022 року до Верховної Ради було внесено три законопроекти щодо зміни правил ввезення автомобілів з-за кордону.

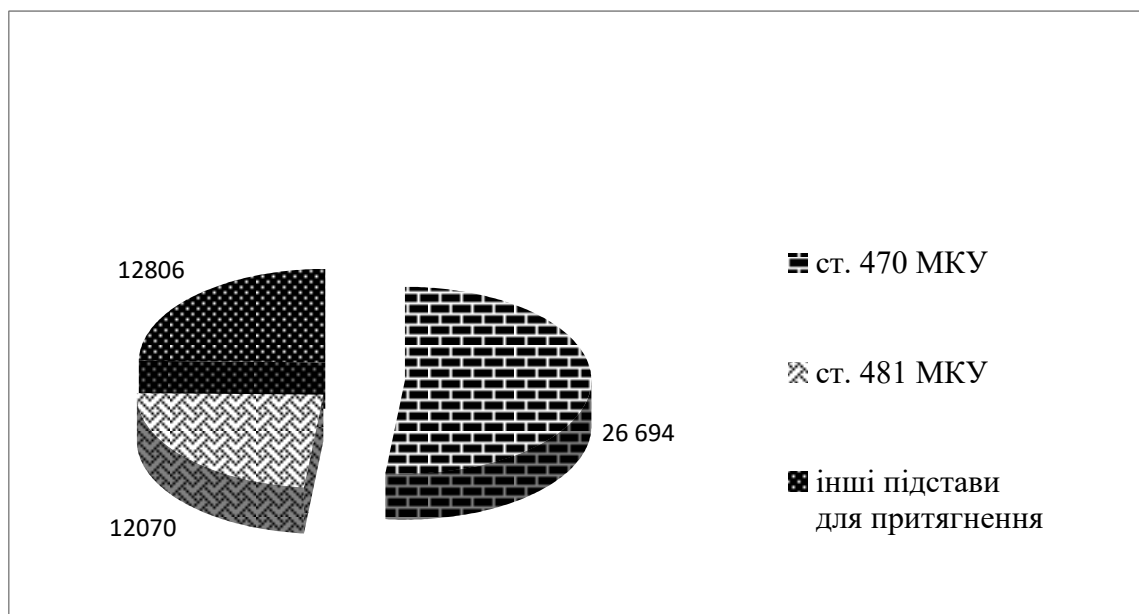

Рисунок 2.6 – Структура співвідношення сум штрафів, накладених митницею щодо порушень ввезення «євроблях» протягом 2021 року, %

21 червня 2022 року Верховна Рада ухвалила законопроект №7418 щодо скасування митних пільг на імпортовані товари та ввезені з-за кордону автомобілі. «Зниження оподаткування імпорту створює для нього конкурентні переваги у порівнянні з продукцією, що виробляється всередині країни. У результаті вітчизняні виробники мають додаткові перешкоди для відновлення виробництва. В умовах воєнного стану, коли Україна має консолідувати всі доходи для боротьби з агресором, запровадження пільг на імпорт товарів, що не є товарами першої необхідності і водночас є бюджетоформувальними, має бути переоцінено та переглянуто» було вказано у пояснювальній записці до проекту закону.

2.3.3 Оцінка якості функціонування Харківської митниці

З метою оцінки якості роботи Державної митної служби України було прийнято Показники комплексної оцінки митниць Держмитслужби та Методики розрахунку Показників комплексної оцінки митниць Держмитслужби, затверджені наказом Держмитслужби від 11.09.2020 № 382 [50].

За основу прийнято 13 цільових значень показників комплексної оцінки:

- виконання індикативних показників надходжень до держаного бюджету України;
- забезпечення ефективної діяльності в частині запобігання та протидії порушенням митних правил;
- забезпечення ритмічності пропуску транспортних засобів у пунктах пропуску для автомобільного сполучення на смугах руху «червоний коридор»;
- забезпечення пропорційності заходів із сприяння торгівлі та заходів з митного контролю;
- здійснення ефективного митного контролю за правильністю декларування країни походження товару;
- забезпечення здійснення ефективного митного контролю за правильністю декларування коду товару згідно з українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності;
- забезпечення здійснення ефективного контролю за напрямом захисту прав інтелектуальної власності;
- здійснення ефективного контролю за результатами застосування автоматизованої системи управління ризиками;
- прискорення проведення митних формальностей;
- забезпечення високого рівня задоволеності роботою органу;
- забезпечення ефективності митного контролю з використанням технічних систем митного контролю.
- забезпечення ефективного контролю за правильністю визначення митної

вартості товарів митниці Держмитслужби;

- ефективного проведення документальних перевірок щодо наповнення держаного бюджету України.

Для розрахунку визначення ефективності досягнення цілі ефективної діяльності в частині запобігання та протидії порушенням митних правил було обрано показник «Частка справ про порушення митних правил, за результатами яких прийнято рішення на користь держави, від загальної кількості справ, направлених до суду» та визначено наступну методику (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 — Методика оцінки ефективності діяльності в частині запобігання та протидії порушенням митних правил [50]

Ціль	Забезпечення ефективної діяльності в частині запобігання та протидії порушенням митних правил
Показник	Частка справ про порушення митних правил, за результатами яких прийнято рішення на користь держави, від загальної кількості справ, направлених до суду
Формула розрахунку	$\text{Чспм} = (\text{СПМпд} / \text{СПМп}) * 100\%, \quad (2.1)$ де Чспм – частка справ про порушення митних правил, за результатами яких прийнято рішення на користь держави, від загальної кількості справ, направлених до суду, у %; СПМпд - кількість справ про ПМП, в якій прийнято рішення на користь держави; СПМп- загальна кількість переданих на розгляд до суду справ
Цільове значення	Частка справ про порушення митних правил, за результатами яких прийнято рішення на користь держави, від загальної кількості справ, направлених до суду: - оцінка «незадовільно» - показник 0-20%; - оцінка «задовільно» - показник 20-40%; - оцінка «добре» - показник 40-60%; - оцінка «відмінно» - показник 60-100 %
Періодичність контролю	щоквартально

Оцінка ефективності діяльності в частині запобігання та протидії порушенням митних правил здійснюється щоквартально, розглянемо відповідність вказаних критеріїв реальному стану справ (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 — Дані для розрахунку показників ефективності Харківської митниці

Показники	I квартал 2021 року	II квартал 2021 року	III квартал 2021 року	IV квартал 2021 року
Кількість направлених митницею справ до суду	118	87	59	79
Кількість справ про ПМП, в якій прийнято рішення на користь держави	222	79	100	71

Наприклад, вирахуємо показники Харківської митниці за I квартал 2021 року.

$$\text{Ч}_{\text{спм}} = (\text{СПМ}_{\text{пд}} / \text{СПМ}_{\text{п}}) * 100\% = (222/118) * 100\% = 188 \%$$

Цільове значення вдвічі перевищує показники для оцінки «відмінно».

Аналогічні показники Харківської митниці за IV квартал 2021 року виглядають наступним чином.

$$\text{Ч}_{\text{спм}} = (\text{СПМ}_{\text{пд}} / \text{СПМ}_{\text{п}}) * 100\% = (71/79) * 100\% = 90 \%$$

Цільове значення відповідає показникам для оцінки «відмінно».

На початку та наприкінці 2021 року цільовий показник «Забезпечення ефективної діяльності в частині запобігання та протидії порушенням митних правил» відповідав оцінці відмінно, хоча спостерігається значна незбалансованість у показниках та загальне зменшення кількості постанов, що пояснюється рядом причин:

- різке зменшення протягом 2021 року кількості складених протоколів про порушення митних правил за ознаками ч.6 ст.ст. 470, 481 МК України за фактами порушення строків транзиту та тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування;

- розрив у часі між направленням справ про порушення митних правил для розгляду до суду, винесенням рішення у справах та надходженням постанов суду до митниці для обліку та врахування у звітності (протягом 2021 року надходили постанови суду, направлені за попередні періоди);

- зміни у митному законодавстві, що впливають на притягнення до адміністративної відповідальності осіб у справах про порушення митних правил. Наприклад, Закон України від 15.04.2021 № 1403-IX «Про внесення змін до

Митного кодексу України щодо тимчасового спрощення митного оформлення транспортних засобів, ввезених на митну територію України» передбачав звільнення від відповідальності осіб за фактами порушення строків транзиту та тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування, у разі виконання ряду умов.

Нестабільність у митному законодавстві надалі впливатиме на розрахунок цільового показника «Забезпечення ефективної діяльності в частині запобігання та протидії порушенням митних правил». Так, 15.12.2022 набирає чинності Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо врегулювання питання притягнення до адміністративної відповідальності за дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів» від 16.11.2022 № 2760-IX, відповідно до якого повноваження з розгляду справ, заведених за ознаками правопорушення, передбаченого ст. 485 МК України, покладаються на суди (суддів). Попередня редакція ст. 522 МК України передбачала, що митні органи уповноважені розглядати справи за ознаками ст. 485 МК України. Внаслідок цього, кількість направлених до суду справ про порушення митних правил зросте за рахунок нової категорії справ.

Таким чином, існуюча оцінка діяльності митниць в напрямку протидії економічній злочинності в митній справі не відповідає сучасним вимогам та потребує суттєвих змін. На наш погляд основними критеріями цієї оцінки повинні бути два показники: законність постанов суду або митниці в справах про порушення митних правил та кількість коштів, які надійшли до Державного бюджету України внаслідок сплати штрафів та застосування конфіскації за фактами виявлених правопорушень.

Висновки до розділу 2

На сьогоднішній день найбільш «ходовими і прибутковими» серед злочинів у сфері економіки стали нелегальний гральний бізнес, продаж контрафакту, фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків та контрабанда.

Проблема злочинності у митній сфері в Україні разом з корупцією набула небачених масштабів, і боротьба з цими негативними явищами є одним із першочергових завдань держави у справі захисту її економічних інтересів. Насамперед злочинність у митній сфері за своєю сутністю завдає великої шкоди фінансово-кредитній системі в державі, впливає на зовнішньоекономічну діяльність, паливно-енергетичну сферу, а також стала причиною ненадходження до бюджету країни десятків мільярдів гривень. У зв'язку з тим, що значна частина експортно-імпортних товаропотоків в Україні має контрабандне походження, погіршується стан розвитку вітчизняної економіки, дестабілізується внутрішній ринок, оскільки нелегальне ввезення-вивезення іноземних товарів зменшує попит на українську неконкурентоспроможну продукцію, завдаючи збитків вітчизняному товаровиробнику.

Дослідження статистичних даних та сучасного законодавства України у сфері митної діяльності дає змогу дійти висновку, що відповідальність за порушення митних правил є міжгалузевим інститутом, який поєднує в собі правові норми різних галузей законодавства. Від нормативно-правового регулювання митного адміністрування, належного кадрового забезпечення фіскальних органів і ефективного функціонування митної галузі залежить розвиток держави та міжнародного співробітництва. Гармонізація норм національного митного законодавства з міжнародними нормами значно підвищить ефективність митного адміністрування.

Аналізуючи цю проблематику особливу увагу потрібно приділяти превентивним заходам протидії, оскільки це дає змогу системі працювати на

випередження, уникаючи негативного впливу скоєння правопорушення в митній сфері.

Також виникає необхідність у створенні для України пріоритетних напрямків у сфері здійснення митного контролю, зокрема удосконалення митного законодавства та електронного декларування, спрощення процедур митного контролю, покращення технологічних схем, формування ефективних моделей управління митними ризиками та запровадження жорсткої відповідальності за порушення митного законодавства як суб'єктами ЗЕД, так і самими працівниками митниць ДФС України

Необхідність посилення боротьби з економічною злочинністю в митній справі зумовлює актуальність комплексного дослідження значного обсягу проблемних питань у сфері практичної діяльності щодо реалізації механізму запобігання та протидії митним правопорушенням в сучасних умовах.

Ефективне запобігання і протидія порушенням митних правил – це об'єктивна необхідність подальшого позитивного розвитку України.

3 Пропозиції щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі

3.1 Досвід протидії розвитку економічної злочинності в митній справі закордонних країн

В боротьбі з митними правопорушеннями важливе значення має Найробійська конвенція, підписана 9 червня 1977 року у Найробі (Кенія). Під егідою Ради митного співробітництва, було укладено Міжнародну конвенцію про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства, яка набула чинності 21 травня 1980 року, до якої Україна приєдналась 23 травня 2000 року [50].

В європейських країнах система органів протидії економічній злочинності складається з таких основних елементів [62]:

- поліцейські органи;
- спеціалізовані правоохоронні органи;
- податкові служби;
- митні служби;
- органи фінансової розвідки.

Перший варіант розподілу повноважень у сфері протидії економічній злочинності - суто «поліцейський» підхід, коли ці функції інтегровані в діяльність поліцейських органів як один з напрямків діяльності. В Данії і Норвегії поліція поєднує функції протидії традиційній злочинності щодо порушення майнових прав, а також порушенням податкового, митного законодавства, відмиванню брудних грошей. Податкові і митні служби в цих країнах не мають правоохоронних повноважень і здійснюють тільки фіскальне адміністрування. Поза межами Європи подібну модель має Японія. Словенська модель відрізняється від окресленої тим, що фінансова розвідка віднесена до функцій міністерства фінансів.

Другий варіант інтеграції повноважень - «централізований», дає Італія. Ця країна має потужну воєнізовану правоохоронну структуру, що спеціалізується на всіх видах економічних злочинів. Фінансова гвардія (Guardia di Finanza) Італії адміністративно підпорядкована міністерству економіки і фінансів. Цьому ж міністерству підпорядкований орган фінансової розвідки, але він не входить до структури Фінансової гвардії. Така модель має більш ніж вікову історію. Вона відбиває італійський досвід держаного будівництва і особливості географічного положення країни.

Ознаки італійської моделі мають правоохоронні системи Греції, Туреччини і Ісландії, але зі значно меншою концентрацією повноважень. Так, у Туреччині і Ісландії певні правоохоронні повноваження мають митні служби, а у Греції – ще і податкова служба [36].

Третій варіант інституційної інтеграції полягає в об'єднанні податкових і митних служб у якості правоохоронних органів у рамках одної адміністративної структури. Таку модель мають Австрія, Великобританія, Ірландія, Нідерланди, Португалія, Іспанія, а поза межами Європи – Південна Африка. Однак така організація не охоплює всі функції. Злочини, не пов'язані з порушеннями податкового і митного законодавства (або у випадках, коли такі правопорушення не є визначальними) відносяться до компетенції поліції. Крім того в усіх зазначених країнах, окрім Іспанії і Південної Африки, поліція здійснює і функції фінансової розвідки (в Іспанії і Південній Африці – міністерство фінансів).

В Бельгії і Словаччині також діє інтегрована податкова і митна структура. Однак її правоохоронні повноваження обмежені митними справами, податкові правопорушення розслідує поліція.

Решта моделей дає приклади широкого розподілу повноважень. У Люксембурзі, Фінляндії, Франції, Чехії податковими розслідуваннями займається поліція, податкова служба здійснює тільки адміністрування, а митна служба має власні правоохоронні повноваження. Різниця між цими країнами полягає у тому, що у Люксембурзі і Фінляндії фінансова розвідка віднесена до компетенції поліції, а у Франції і Чехії – міністерства фінансів.

У Німеччині, Швейцарії і Швеції, а поза межами Європи – Нової Зеландії, податкові і митні служби мають власні правоохоронні повноваження, які не перетинаються з функціями поліції, однак поліція здійснює фінансову розвідку. Низка країн поза межами Європи – Австралія, Індія, Канада, Південна Корея, США, Чилі - має схожу модель за винятком того, що фінансова розвідка відноситься до компетенції міністерства фінансів.

З наведеного можна зробити висновок, що в Європі існують два варіанти повної інтеграції правоохоронних функцій щодо протидії економічній злочинності: в структурі міністерства внутрішніх справ і в структурі міністерства фінансів. Останній варіант, італійський, є унікальним для Європи. Часткова інтеграція функцій, які стосуються бюджетних зборів, можлива в рамках спільних структур, що поєднують податкові та митні служби. Проблема інтеграції пов'язана з різноманітністю економічних злочинів, характер яких достатньо динамічно змінюється і доповнюється новими способами здійснення правопорушень. Порушення податкового і митного законодавства становить тільки частину економічної злочинності. Такі види, як отримання монопольних надприбутків, порушення правил конкуренції, шахрайство, кіберзлочинність, порушення споживчих норм і стандартів, фальсифікація бухгалтерської звітності однаковою мірою важко віднести як до традиційної компетенції міністерства внутрішніх справ, так і міністерства фінансів. Важливішим за інституційні моделі є європейський досвід створення інтерфейсів взаємодії різних правоохоронних структур і функціональної інтеграції інструментів протидії економічній злочинності. В європейській практиці застосовуються такі методи [12]:

- обмін інформацією і створення спільних баз даних;
- спільні слідчі групи (застосовується в Австрії, Данії, Люксембурзі, Нідерландах, Португалії, Словенії, Туреччині, Фінляндії);
- міжвідомчі центри розслідувань (застосовується у Нідерландах, Фінляндії і Швеції);

- відрядження працівників і спільне розпорядження персоналом (застосовується у Бельгії, Великобританії, Ірландії, Іспанії, Італії, Нідерландах, Норвегії, Фінляндії, Франції).

Особливу увагу звертає на себе досвід Великобританії, де з 2013 року функціонує Національна кримінальна агенція (The National Crime Agency). Ця структура діє як управлінська і оперативна ланка в межах міністерства внутрішніх справ, її діяльність полягає в інтеграції зусиль існуючих правоохоронних органів при виконанні специфічних функцій, зокрема щодо протидії економічній злочинності національного масштабу, та доповнення цих сил новими критично важливими інструментами, такими як розвідка і спеціально підготовлені оперативні працівники [14].

В абсолютній більшості митниці країн ЄС застосовують правоохоронні інструменти. Адже митниця несе основну відповідальність за контроль міжнародної торгівлі та вжиття заходів щодо захисту ЄС від недобросовісної та незаконної торгівлі. Відповідає за те, що вантажі, які потрапляють на територію ЄС, були б безпечними для суспільства, також дотримувалися правила чесної торгівлі.

Ці дії виконуються у тісній співпраці з іншими установами і, де це необхідно, — з урахуванням національних прикордонних обов'язків. Митниця має широкі повноваження — вона може проводити будь-які митні перевірки, які вважатиме за необхідні, — зокрема, на основі аналізу ризиків.

Митний кодекс ЄС, який встановлює загальні правила та процедури щодо товарів, що ввозяться або залишають митну територію ЄС, затверджує інститут митниці, головне завдання якого не збір мит або просто контроль вантажів на кордоні, а наділяє митницю різноманітними інструментами контролю за безпекою товарів. і відводить їй роль так званої поліції вантажів.

Дуже часто саме митниця може обачити загальну картину злочину та на основі аналізу даних може відстежити та затримати вантаж, який є контрабандою. Але якщо вона не матиме правових інструментів, то затримання буде лише окремо взятим випадком виявлення контрабанди на кордоні — без належного

розслідування, припинення наступних випадків та кримінального переслідування та покарання стосовно всіх учасників злочинних схем. З іншого боку, якщо такого роду правопорушення в одній із держав не підпадають під кримінальну юрисдикцію, можливість вести повноцінне розслідування дуже обмежена.

У різних країнах ЄС межа вартості товарів, від якої виникає кримінальна відповідальність, суттєво відрізняється. Наприклад, у Словаччині цей показник не досягає 300 євро, як у Португалії сума понад 50 тис. євро. У Литві, у зв'язку з гармонізацією кримінального кодексу, з 2019 року мінімальна межа виникнення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів знизилася з 10 тис євро до 6 тис. євро. Це означає, що за чинним законодавством Литви контрабанда товарів до 6 тисяч євро – адміністративне правопорушення, з 6 до 10 тисяч євро – злочин середньої тяжкості, понад 10 тисяч євро – належить до категорії тяжких злочинів. Спочатку було зроблено прогноз та припущення, що після внесення законодавчих змін усі адміністративні правопорушення вартістю від 6 до 10 тисяч євро у схожому відсотковому відношенні будуть і в майбутньому. Але припущення не підтвердилися, і після зниження порога кримінальної відповідальності значна частина таких випадків контрабанди зменшилася.

Водночас збільшилася контрабанда товарних вантажів вартістю до 6 тисяч, які підпадають під адміністративну відповідальність. Це досить наочний приклад, що незважаючи на можливість отримати більший прибуток, альтернатива кримінальної відповідальності відлякує і є гарною превенцією.

Варто звернути увагу — якщо правопорушення мають системний характер і завдають великої шкоди державі, правоохоронні органи повинні мати відповідні інструменти протидії.

Адміністративна відповідальність ефективна лише щодо простих правопорушень – власне кажучи, блок цигарок, пляшка горілки, сумка товарів. В інших випадках повинні використовуватися інструменти, які дають ефективніший результат.

Інструменти у кримінальному процесі та оперативно-розшуковій діяльності більш ефективні. Хоча об'єктивного аналізу неможливо зробити через ступінь

латентності таких злочинів, проте – треба бути відвертими – жодна держава не може похвалитися, що запобігає більшій частині потоку контрабандних вантажів. Якщо правові служби запобігають близько 30% усіх контрабандних потоків – це вже дуже високий рівень [65].

Загалом контроль на кордоні припиняє менше половини всього нелегального вантажопотоку. Одна з причин – здебільшого "окупність" контрабанди досить висока: не секрет, що, наприклад, тютюнові вироби у Литві дорожчі, ніж в Україні, у 3-4 рази, а у Великій Британії – у 10 разів.

Достатньо нелегально провезти через кордон один контейнер, і другий уже можуть і затримати, бо перше нелегальне перевезення вже все окупило. Це наочний приклад того, що лише адміністративними інструментами, концентруючись лише на фізичному контролі на кордоні, запобігти цьому явищу неможливо.

Адміністративна відповідальність спрямована на швидкий процес щодо правопорушника, але не з ідентифікацією всієї групи, включаючи організаторів.

Кримінальний процес, на відміну від адміністративного, дає можливість вести роботу та розробку щодо організаторів. Це займає набагато більше часу, але вдало спланована операція, всебічне розслідування дозволяє затримати не окрему партію контрабанди, а всю групу, зокрема й організаторів. Якщо служба таких інструментів не має, глибокі розробки фактично неможливі.

Слід мати на увазі, що кримінальний процес порівняно з адміністративним є набагато складнішим як у часі, так і в оцінці доказів. Іншими словами, якщо у розгляді адміністративного правопорушення іноді вистачає самого факту, то в кримінальному процесі рівень доказової бази має бути значно вищим.

Ефективне розслідування кримінальних справ залежить від налагодженої роботи та співпраці всіх служб, включаючи прокуратуру та суди. Також дуже важливу роль відіграє досвід роботи та достатнє фінансування – служба отримує належні компетенції через місяці практики та лише з урахуванням кваліфікованого персоналу та технічної підтримки.

На рисунку 3.1 показано статистику розслідування митних злочинів в ЄС у

2020 році [67].

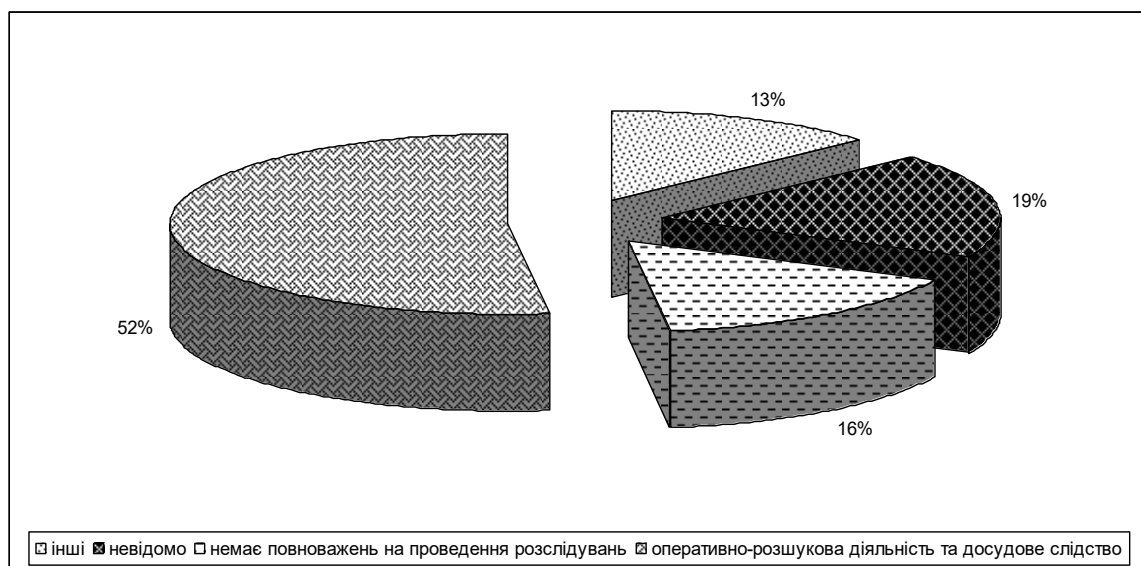

Рисунок 3.1 - Дані розслідування митних злочинів в ЄС у 2020 році, %

Митні служби абсолютної більшості країн ЄС мають правоохоронні інструменти, тобто можуть проводити повноправні розслідування у сфері митних правопорушень. Навіть ті країни, які не мають проблемних зовнішніх кордонів чи портів, бачать в інституті митниці повноправного гравця у сфері правоохорони. Слід зазначити, що в деяких країнах (Польща, Естонія, Латвія, Австрія) нещодавно відбулися зміни – були з'єднані митні та податкові служби.

Митні служби мають відповідні компетенції не лише на національному, а й міждержавному рівні. Хоча Митний кодекс ЄС не наділяє митні служби правом вести оперативні та кримінально-процесуальні дії, а правоохоронна діяльність в основному регламентується національними правовими актами, однак у міжнародних угодах та конвенціях досить докладно встановлені правила ведення правоохоронної діяльності у сфері міжнародного співробітництва.

Найчастіше використовуваним інструментом обміну термінової інформацією між митними службами є Неапольська конвенція. Вона дозволяє проводити обмін та надання інформації без попередньої домовленості, спостереження (стеження), контрольовані поставки між країнами ЄС, передбачає

спеціальні дії. Зокрема, проводити переслідування, спостереження, стеження можливо і в іншій державі (звичайно, з обмеженням на відстані від кордону), і ця інформація буде вважатися отриманою правовим шляхом.

Слід зазначити, що правові системи країн ЄС уніфіковані лише частково і це може ускладнити планування міжнародних операцій. Плануючи їх, завжди треба враховувати, що правила інших країн мають відмінності у кваліфікації правопорушень, санкціонуванні різноманітних правоохоронних методів, у використанні отриманої інформації тощо.

Однак використання міжнародних правоохоронних інституцій (Європол, Олаф, Євроюст та нова інституція, яка почала працювати з 2020 року, Служба європейського прокурора) заощаджує час та дозволяє до початку операції передбачити можливі правові нюанси.

Служба європейського прокурора наділена інструментами вести самостійні розслідування з представниками правоохоронних служб країн ЄС щодо міжнародної корупції, шахрайства та злочинів, які завдають збитки бюджету ЄС.

3.2 Важелі запобігання та протидії економічній злочинності в умовах системної кризи та невизначеності

Для ефективної боротьби з економічною злочинністю необхідно враховувати те, що економічна злочинність постає як загроза-процес і як сукупність загроз-дій. У цьому плані проблема забезпечення економічної безпеки, як наслідок боротьби з економічною злочинністю, має вирішуватися у двох напрямках. Перше – створення умов для усунення причин та передумов існування злочинності взагалі та економічної зокрема. Цей напрямок діяльності належить до компетенції міністерств, відомств, органів законодавчої та виконавчої влади. Друге – боротьба з проявами економічної злочинності, виявлення, попередження та припинення злочинів та правопорушень з боку конкретних осіб та злочинних

спільнот. Цей напрямок забезпечення безпеки належить до сфери діяльності правоохоронних органів [13].

У той же час для реалізації цих напрямів необхідне вирішення низки взаємопов'язаних аспектів (рисуюнок 3.2).

Рисуюнок 3.2 - Важелі запобігання та протидії економічній злочинності

По-перше, варто створити систему інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів і законодавчої влади. Така інформаційна система має враховувати суперечливість інтересів різних соціальних груп суспільства під час проведення економічних перетворень. Сама структура інтересів визначає ті органи, відомства, які мають можливість отримати необхідну інформацію, та, опрацювавши її, ухвалити ті чи інші рішення. Конституція виділяє як пріоритетні інтереси - інтереси особистості, держави і суспільства. У протиріччі з ними є інтереси суб'єктів господарювання, організованих злочинних угруповань, інопартнерів, зарубіжних держав. Відповідно до цього можна виділити і державні структури, в обов'язок яких слід поставити виявлення можливих протиріч, координацію їх з інтересами країни або створення умов реалізації інтересів держави. До таких органів належать державні та місцеві органи влади, міністерства та відомства (кожне у сфері своєї компетенції), правоохоронні

органи.

Наприклад, у сфері зовнішньоекономічних зв'язків, функції таких органів має входити визначення життєво важливих інтересів країни. Потім на цій основі формується програма реалізації зовнішньоекономічної діяльності з визначенням механізмів, завдань, заходів державної підтримки тощо. Діяльність Міністерства закордонних справ повинна бути націлена на забезпечення та реалізацію державних інтересів та на контроль за реалізацією державної політики у діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності. Правоохоронні органи на основі інформації, що надходить з єдиного центру, також забезпечуватимуть реалізацію державної політики через виявлення та припинення злочинних дій відповідно до законодавства та протиправних діянь.

В умовах, коли нарастає вал економічних злочинів, причому в організованих формах, доцільніше аналізувати та прогнозувати розвиток обстановки, існуючі та виникаючі загрози економіці країни, потреби в законодавчій базі для боротьби з новими формами та способами скоєння економічних злочинів. Для цього система забезпечення безпеки повинна мати гнучкість, мати достатнє матеріальне забезпечення та резерви для оперативного реагування на зміни обстановки, потужний аналітичний потенціал і підтримку з боку законодавчої та виконавчої влади.

Економічна безпека країни, захист її життєво важливих інтересів у сфері боротьби з економічною злочинністю можуть бути забезпечені за умови створення дієвої та ефективної системи державних органів, що забезпечують чітко визначену правову базу:

- отримання та обробку інформації про стан, тенденції та негативні явища у розвитку економіки;
- аналіз можливих і перспективних зовнішніх та внутрішніх загроз;
- підготовку та прийняття рішень про правове регулювання економічної діяльності;
- виявлення та припинення злочинних посягань на життєво важливі інтереси країни.

По-друге, необхідна система органів, що приймають рішення відповідно до умов, що змінюються, і вносять корективи до переліку завдань і функцій виконавчих структур. Причому слід врахувати, що є низка сфер, у яких ці зміни мають відбуватися оперативно та мати конфіденційний характер, наприклад, з питань боротьби з економічною злочинністю у діяльності правоохоронних органів. Відповідно, низка змін повинна здійснюватися не через законодавчі органи, а на рівні нормативних відомчих актів. У цих умовах, мабуть, доцільно буде сформулювати механізм затвердження таких змін і контролю за їх виконанням.

Не менш важливо забезпечити і таке функціонування органів законодавчої та виконавчої влади, що дозволило б скоротити тимчасовий відрізок між виявленням дій, що завдають шкоди життєво важливим економічним інтересам країни та прийняттям законів про відповідальність за скоєння нових видів злочинів.

Життєво важливими інтересами країни в плані забезпечення безпеки є, як створення правових основ господарської діяльності, що не допускають неоднозначного трактування та криміналізації економічних відносин, усунення умов та передумов зростання економічних злочинів; так і створення механізму, що забезпечує реалізацію суперечливих економічних інтересів різних соціальних груп відповідно до встановлених у суспільстві правил і норм господарської діяльності та обмежує свавілля чиновників у випадках, коли їхні дії завдають шкоди інтересам держави або дозволяють їм реалізовувати свої корисливі інтереси за рахунок перерозподілу частини суспільного багатства.

По-третє, на даному етапі важливим стає питання створення матеріальної бази діяльності із забезпечення безпеки. Неодноразово пропонувалося, наприклад, дозволити використовувати частину коштів, вилучених під час припинення протиправної діяльності матеріальне стимулювання працівників правоохоронних органів. Очевидно, доцільно не лише стимулювати безпосереднього виконавця, а й дозволити частину коштів використати на зміцнення матеріально-технічної бази правоохоронних органів, а конфісковані у злочинців технічні засоби прямо передавати до правоохоронних органів.

По-четверте, проблемою є правове забезпечення діяльності державних структур та правоохоронних органів. Створення загальних умов і передумов боротьби з економічною злочинністю може бути забезпечено діяльністю інших органів державної влади управління. У зв'язку з цим виникає питання про створення системи забезпечення економічної безпеки, суб'єкти та функції якої мають бути так само визначені законодавчо.

Крім того, практика вже поставила низку питань щодо взаємодії правоохоронних органів. Зокрема це стосується взаємодії, наприклад, органів податкової інспекції, митниці, прикордонних військ тощо. І тут важливо уникнути вузько відомчих підходів при розробці як загальної концепції, так і побудові системи забезпечення економічної безпеки. На жаль, певні розбіжності існують, наприклад, під час розподілу компетенції у боротьбі з організованою злочинністю між різними правоохоронними структурами. Ймовірно, в умовах сьогоденної нестабільної обстановки важливіше не вирішувати питання, хто боротиметься, а забезпечити правову базу такої боротьби, навіть зберігаючи певний паралелізм. Оскільки йдеться про збереження стабільної державної влади, забезпечення нормальних умов економічного розвитку, відстоювання життєво важливих економічних інтересів країни, тож необхідно орієнтуватися на пріоритетні проблеми, а не нагальні відомчі інтереси.

Економічна злочинність тісно взаємодіє з будь-якими суб'єктами у досягненні своїх цілей, корумпує посадових осіб, послуги яких їй необхідні для відмивання незаконних доходів та створення сприятливих умов своєї господарської діяльності. На думку експертів ООН, проникнення організованої злочинності в законну економіку майже неминуче веде до порушення природної дії ринкових сил, хоч і реалізується як процес раціональної реорганізації в міжнародному масштабі злочинних підприємств аналогічно до реорганізації законних економічних операцій в економіці, побудованої саме на ринкових відносинах. Це означає, що злочинні організації як національні, так і міжнародні будують свої структури аналогічно структурам великих корпорацій з відповідним поділом праці, спрямованим на отримання максимальних прибутків та

максимальне скорочення ризику. Злочинність задля досягнення своїх цілей у сфері економіки використовує насильницькі кошти, що саме собою підриває і знищує такий принцип ринкової економіки, як конкуренція. На відміну від сумлінних підприємців, організована злочинність має можливість маніпулювати значними капіталами. Проникаючи в сферу законного підприємництва, незаконні грошові кошти порушують платіжний баланс країни, грошову систему, банківську справу, підривають рентабельність виробників різних форм власності, порушують ціни споживчі товари та, розкручують новий виток інфляційної спіралі. Можливості економічної злочинності значно зростають у зв'язку з активним використанням корумпованих зв'язків в апараті управління. Причому корупція стримує процес розвитку, здійснення ринкових перетворень, уповільнює економічне зростання, оскільки збереження старих умов господарювання забезпечує постійне отримання доходів за рахунок перерозподілу суспільного багатства на користь чиновників на шкоду суспільству.

Прийняття адміністративних рішень здійснюється не на основі об'єктивних критеріїв економічної вигідності для держави і суспільства, а виходячи з розмірів хабара, отриманого тим чи іншим чиновником. Тим більше зростає небезпека втягування чиновників у корумповані зв'язки.

Для запобігання злочинних ситуацій необхідно розробити та реалізувати систему заходів, спрямованих на створення загальних умов подолання процесу криміналізації економіки та основи ефективної діяльності правоохоронних органів. Така система має спиратися на:

- законодавче визначення пріоритетних життєво важливих економічних інтересів країни та компетенції всіх органів державної влади щодо їх забезпечення та реалізації;
- розробку та прийняття законодавчої бази, що забезпечує цивілізоване реформування економіки на шляхах ринкових перетворень, поєднання суперечливих економічних інтересів різних соціальних груп у суспільстві;
- створення механізму реалізації законодавства у діяльності органів виконавчої влади та забезпечення контролю за виконанням законів у діяльності

суб'єктів господарювання незалежно від форм власності, передбачаючи як кримінальну, так і економічну відповідальність за невиконання вимог закону;

- розробку універсальної, дієвої системи контролю над доходами, насамперед, щодо службовців державного апарату та депутатського корпусу, з визначенням порядку щорічного подання декларації про доходи та перевірки правильності поданих відомостей;

- законодавче та матеріальне забезпечення діяльності правоохоронних та інших органів боротьби з організованою та економічною злочинністю та корупцією; розмежування компетенції та чітке формулювання завдань для органів МВС, державної безпеки, митного комітету, податкової інспекції та ін. у забезпеченні життєво важливих економічних інтересів країни, суспільства та особистості.

До життєво важливих інтересів держави у цій сфері забезпечення економічної безпеки належать [10]:

- забезпечення правових основ господарської діяльності, що не допускають криміналізації економічних відносин;

- усунення умов та передумов зростання економічних злочинів;

- створення механізму, що забезпечує реалізацію суперечливих економічних інтересів різних соціальних груп відповідно до встановлених у суспільстві правил і норм господарської діяльності;

- визначення зовнішніх і внутрішніх загроз економічної безпеки країни, прогнозування, попередження та усунення умов і передумов діяльності, що завдає шкоди життєво важливим економічним інтересам держави, суспільства та особистості;

- забезпечення умов для ефективної діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та попередження злочинів в економічній сфері;

- виявлення та попередження діяльності інопартнерів, що здійснюється з метою утиску економічних інтересів країни та з використанням можливостей спецслужб та інших урядових органів та організацій;

- визначення перспективних напрямів та досліджень в галузі науки, техніки

та технології з боку закордонних держав, фірм, спецслужб та створення системи захисту секретів та комерційної таємниці;

- розкриття та припинення злочинних акцій, що завдають значної шкоди життєво важливим економічним інтересам країни, насамперед спрямованих на підлив кредитно-фінансової системи, дискредитацію зовнішньоекономічної політики та міжнародного науково-технічного співробітництва, а також протиправних дій, пов'язаних із проведенням великомасштабних валютних угод, вивозом межі держави стратегічних та інших важливих видів сировини, товарів та матеріалів.

Таким чином, забезпечення безпеки в умовах зростання економічної злочинності в країні можливе при створенні нормальних, цивілізованих умов господарювання, ефективної діяльності правоохоронних органів, чіткого визначення пріоритетних життєво важливих економічних інтересів суспільства і системи їх реалізації в діяльності всіх органів державного управління та суб'єктів господарювання [46].

Одним із напрямків протидії злочинності є її попередження (запобігання). Попередження злочинності дозволяє забезпечити спокій у суспільстві, безпеку та стабільність суспільства в цілому, дотримання прав та свобод громадян в усіх сферах життєдіяльності. Кримінологічне попередження представляє собою багаторівневу систему державних, суспільних та інших заходів, що спрямовані на усунення причин та умов злочинності, різних негативних факторів, що продукують такі причини та умови, а також обмеження можливостей вчинення нових злочинів.

Таким чином, попередження є не лише основним завданням правоохоронних органів, а й цілою системою, комплексом заходів впливу на злочинність. До таких заходів можна віднести заходи різного спрямування: економічні, політичні, ідеологічні, організаційні, технічні, правові, психологічні, культурно-виховні та інші. Така діяльність потребує не лише великої кількості витрат матеріального характеру, а й відповідного забезпечення людськими ресурсами.

Відносно попередження злочинів у сфері митної діяльності, то, зважаючи на те, що вона безпосередньо пов'язана із забезпеченням нормальної діяльності економічної сфери, у т.ч. зовнішньоекономічної сфери діяльності суспільства, його промисловості та сфери торгівлі, надання послуг, тощо, – то вона є однією із складових сфери економіки в цілому.

Для ефективної протидії злочинності в сучасному суспільстві необхідна якісно нова модель розвитку суспільства. Але, попередити злочин не можна лише на рівні суспільства. Зважаючи на те, що злочин – це акт індивідуальної поведінки конкретної особи, то попередження злочинності повинно ґрунтуватися і на здійсненні певного позитивного впливу на особу, як члена суспільства та учасника суспільних відносин. Таким чином, загальносоціальне (загальнодержавне) запобігання повинно бути спрямоване і на кожну окрему особу, на регулювання взаємовідносин особи та держави в особі її правоохоронних та державних органів, котрі здійснюють запобігання злочинності.

Якщо говорити про запобігання злочинів в одному із секторів економіки – а саме у сфері митної діяльності, то воно повинно максимально повно й чітко регулювати відносини особи та держави (в особі відповідних органів). Митна політика держави повинна бути спрямована на досягнення такого балансу між інтересами держави та особи, щоб не обмежувати їх права та інтереси. Держава повинна забезпечити такий баланс сил та заходів державного примусу відносно порушників, щоб не виключити у подальшому здійснення і правомірної діяльності, не «відбити» бажання у інших фізичних та юридичних осіб приймати участь у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, та підтримувати таким чином розвиток економічних відносин в країні.

Створення відповідних пріоритетів у цьому напрямку повинно зменшити або взагалі усунути цілий ряд причин, що сприяли вчиненню злочинів у митній сфері. Одним із таких напрямів, на наш погляд, повинна стати охорона у сфері економічних та фінансових відносин інтересів держави. І це – головний напрям діяльності держави та митних органів

3.3 Заходи, щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі

Зниження рівня економічної злочинності в Україні потребує державного та системного підходу та уявляє собою низку взаємопов'язаних заходів, які необхідно послідовно застосовувати. Ці заходи мають охопити всі гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову.

На законодавчому рівні першочергово потрібно визначити поняття економічного злочину, створити перелік цих злочинів та уповноважити органи, які мають протидіяти економічній злочинності всіма правами, що необхідні для ефективної роботи, у тому числі на міжнародному рівні. Працівникам державних органів, які мають протидіяти економічній злочинності, необхідно встановити заробітну плату достатню для їх мотивації, а також забезпечити відповідну охорону.

На рівні виконавчої влади необхідно підзаконними нормативними актами врегулювати діяльність правоохоронних органів та надати їм можливість інтеграції щодо протидії економічній злочинності.

На рівні судової влади врегулювати порядок розгляду кримінальних справ по економічним злочинам окремими суддями, які мають відповідний досвід роботи та спеціальні знання.

Ефективна протидія розвитку економічної злочинності в митній справі залежить від багатьох факторів, одним з основних є можливість своєчасного отримання службовими особами митних органів достовірної інформації необхідної для прийняття відповідних рішень.

Одним з важливих кроків на цьому шляху стало прийняття законів, що сприяють міжнародній взаємодії та дозволяють розширити систему митних спрощень, а саме:

- Закон «Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами» від 30.08.2022 №2554-IX;
- Закон «Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного

транзиту» від 30.08.2022 №2555-IX;

- Закон «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 15.08.2022 №2510-IX.

Приєднання України до спільної транзитної процедури передбачає участь у Новій комп'ютеризованій транзитній системі (New Computerized Transit System). Застосування NCTS Україна розпочала з листопада 2020 року, спочатку в пілотному режимі, з 17 березня 2021 року проводилось національне застосування NCTS. А з 1 жовтня 2022 року в Україні набули положення Конвенції про процедуру спільного транзиту [50].

Застосування Конвенції про процедуру спільного транзиту в частині протидії митний злочинності надає митним органам широкі можливості, а саме:

- митниця отримує європейські процедури надання авторизацій і спрощень, проведення оцінки відповідності підприємств критеріям та/або умовам надання авторизацій, а також, здійснення заходів з моніторингу;

- митні органи України можуть здійснювати безпосередній обмін інформацією з митними адміністраціями 35 країн;

- попередній аналіз зовнішньоекономічних операцій на предмет їх ризикованості до прибуття товарів в Україну, визначення відповідних форм митного контролю;

- усунення можливості махінацій з товаросупровідними документами та незаконного завершення транзиту внаслідок впровадження обов'язкового пломбування та гарантування забезпечення сплати митних платежів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 №1091 «Про затвердження переліку окремих товарів, ввезення яких на митну територію України та/або переміщення територією України транзитом здійснюється без надання митним органам забезпечення сплати митних платежів» визначено перелік окремих товарів, переміщення яких митною територією України у період

дії воєнного стану та протягом одного року з дня його припинення здійснюватиметься без надання митним органам забезпечення сплати митних платежів [7]. Формування такого переліку відбувалося з урахуванням необхідності товарів для обороноздатності країни.

Характерним для схваленого переліку є запровадження перехідного періоду з 1 жовтня 2022 року до 1 лютого 2023 року, протягом якого для бізнесу діятиме звичний підхід щодо визначення товарів, які підпадатимуть під забезпечення сплати митних платежів.

Рішення щодо перехідного періоду Уряд прийняв з метою надання можливості суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності адаптуватися у період дії воєнного стану до нових вимог Митного кодексу України, запроваджених Законом від 15 серпня 2022 року № 2510-IX, у частині необхідності надання забезпечення сплати митних платежів в обов'язковому порядку [59].

На сучасному етапі перед митними органами виникли нові проблеми: в умовах воєнного стану вони повинні забезпечити безперешкодну роботу бізнесу та своєчасно застосовувати всі необхідні заходи контролю, забезпечуючи безпеку громадян. Для досягнення цієї мети митні процедури повинні бути вдосконаленими, а методи контролю модернізовані.

Для забезпечення ефективної протидії економічній злочинності в митній справі на законодавчому рівні митні органи України повинні бути визнані правоохоронними з наданням ним усіх відповідних повноважень та соціального захисту.

Ключові пропозиції щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі на законодавчому рівні наведено на рисунку 3.3.

Крім того, важливим фактором в мотивації працівників митних органів вбачається оплата праці з урахуванням виявлених економічних злочинів, зокрема визначений відсоток винагороди від перерахованих до Державного бюджету України коштів, внаслідок виявлення та припинення економічного злочину в сфері митної справи.

Пропозиції щодо протидії розвитку економічної злочинності в митній справі	
	Своєчасне редагування та доповнення статей Митного кодексу України, які передбачають адміністративну відповідальність за порушення митних правил, з урахуванням оновлення протиправних «схем», ступеню суспільної небезпеки таких діянь та відповідності адміністративного стягнення
	Надання Державній митній службі України статусу правоохоронного органу з правом проведення оперативно-розшукової діяльності
	Встановлення порядку взаємодії митних органів з Бюро економічної безпеки України в напрямку боротьби з економічною злочинністю в митній сфері
	Уповноваження працівників митних органів, які проводять боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил доступу до баз даних Державної податкової служби та Державної прикордонної служби
	Надання митним органам можливості безпосередньо взаємодіяти з іноземними митними органами з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил
	Посилення відповідальності посадових осіб митних органів за вчинення корупції
	Підвищення заробітної плати, забезпечення відповідного соціального захисту та безпеки працівникам митних органів
	Встановлення порядку преміювання працівників митних органів, які виявили правопорушення, в розмірі фіксованого відсотку від коштів, що надійшли до Державного бюджету України внаслідок факту виявлення правопорушення
	Визначення основними критеріями оцінки якості правоохоронної діяльності митних органів: законності та економічної ефективності
	Матеріально-технічне забезпечення діяльності митних органів необхідне для виконання поставлених завдань

Рисунок 3.3 – Основні пропозиції протидії економічним злочинам в митній справі

Також, безпосередньо на державному кордоні та в рамках боротьби з контрабандою діяльність правоохоронних органів потребує суттєвого покращення, вдосконалення системи організації та координації.

Наприклад, безпосередньо боротьбу із контрабандою на митним кордоном здійснюють органи митниці. Відповідно до виконуваних завдань, митниця здійснює контроль за переміщенням вантажів через встановлені пункти пропуску.

Діяльність цього відомства обмежена межами пунктів пропуску, де існує митний кордон. Саме там працівники митниці здійснюють фізичне розкриття фактів контрабанди. Водночас підготовка злочинними групами контрабанди планується організується у тилкових і центральних районах, тобто за межами компетенції митниці. Відповідно, ефективна організація діяльності митниці можлива лише у разі тісної взаємодії з іншими правоохоронними органами.

У порівнянні з митними органами, підрозділи прикордонних військ не мають повноважень щодо проведення самостійного, профілактичного контролю вантажів, що пройшли прикордонно-митний контроль; не мають повноважень проводити дізнання щодо злочинів пов'язаних із контрабандою, порушувати кримінальні справи за ознаками зазначеного злочину. Це ставить їх у пряму залежність від митних органів.

Окремим напрямом удосконалення боротьби з контрабандою слід розглядати взаємодію митниці з прикордонними підрозділами суміжних держав та Інтерполом. Організація взаємодії з прикордонною охороною суміжних держав повинна передбачати відпрацювання заходів, що спільно проводяться. Наприклад, при проведенні профілактичних заходів, при здійсненні планових навчань при затриманні «контрабандних вантажів» (імітаторів), які повинні перетнути обидва пункти пропуску з використанням різних способів контрабандних переправок (включаючи прямий підкуп посадової особи пункту пропуску) тощо.

Також, варто активізувати взаємодію на міждержавному рівні правоохоронних органів у боротьбі з транзитною контрабандною діяльністю.

Важливе значення у запобіганні контрабанди може зіграти усунення можливостей подальшого викупу контрабандних вантажів за максимально заниженими цінами, то варто посилити контроль за реалізацією конфіскованих рішенням суду на прибуток державі товарів і цінностей.

Позитивну роль у профілактиці правопорушень на кордоні може відіграти проведення відкритих судових процесів у справах про контрабанду, пособництво.

Варто посилити роботу щодо висвітлення у засобах масової інформації підсумків діяльності прикордонних та митних органів щодо припинення

контрабандної діяльності, відповідальності за порушення державного кордону, контрабандну діяльність, пособництво. що настає відповідно до закону.

Висновки до розділу 3

Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон України. Зазначені суспільно небезпечні діяння здійснюються шляхом ввезення у країну товарів або їхнього вивезення з країни в порушення вимог чинного законодавства чи через використання платником шахрайських прийомів з метою ухилення від сплати митних платежів.

Проблема контрабанди — одне з першочергових завдань держави у справі захисту її економічних інтересів. Протягом усього періоду незалежності України виявляється велика кількість експорту та імпорту товарів. Особлива небезпека для держави полягає в тому, що контрабандні операції проводяться із вчиненням корупційних діянь службовими особами державних та місцевих органів влади. Від цього страждають вітчизняні товаровиробники. Нелегальне ввезення іноземних товарів зменшує попит на українську продукцію, що призводить до ліквідації виробництв, зниження конкурентоспроможності українських підприємств на внутрішньому ринку та їх переміщення за кордон. Наслідком може бути скорочення штатів підприємств й урізання їх фонду заробітної плати. Крім того, результати такої злочинної діяльності негативно впливають на суспільні відносини у сфері захисту життя та здоров'я громадян у випадку контрабанди зброї та боєприпасів, ядерних матеріалів і речовин, наркотичних засобів, алкоголю, сигарет, позбавляють права громадян на користування культурними цінностями, історичним надбанням України.

Запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України є одним із основних завдань органів, які

безпосередньо здійснюють державну митну справу і реалізують державну митну політику України. Контрабанда - суспільно небезпечне діяння, яке завдає великої шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам і цінностям та потребує вжиття комплексу заходів, чітко визначених законодавством, що здійснюються уповноваженими органами і особами, наділеними відповідними повноваженнями, з метою запобігання і протидії таким діянням, при цьому порядок реалізації таких заходів повинен бути чітко визначений нормами законодавства, яке сьогодні в цьому плані потребує вдосконалення.

Зменшення злочинів у митній сфері можливо досягти шляхом здійснення виваженої та продуманої на кроки вперед митної політики. Як важливий елемент зовнішньої та внутрішньої господарської та в цілому й економічної діяльності, митна політика залежить від здатності вітчизняного законодавця приймати такі правові акти, що максимально відповідатимуть вимогам сьогодення, тенденціям розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з іншими державами та забезпечить пошук балансу між інтересами держави і кожної окремої особи.

Заходи запобігання розширенню масштабів контрабанди в сучасних умовах розвитку країни, насамперед, пов'язані з удосконаленням діяльності правоохоронних органів. Наведення порядку в роботі митниці та прикордонних військ, їх взаємодія з аналогічними підрозділами сусідніх держав у рамках та на основі наявної нормативно-правової бази можуть забезпечити позитивні тенденції. Проте постійно мінливі соціально-економічні умови у суспільстві, кон'юнктура світового ринку, негативні тенденції у соціально-психологічній сфері та низка інших моментів зумовлюють складнощі у діяльності правоохоронних органів. Така сама різниця у цінах на товари народного споживання чи продукти харчування в сусідніх країнах створюють передумови для появи нових предметів контрабанди, втягування у незаконну діяльність населення прикордонних районів тощо. Відповідно, реальнішими заходами запобігання контрабанди і митних правопорушень є заходи щодо стабілізації економічного становища в державі.

Висновки

Економічні злочини мають правову та економічну складові, що свідчить про системність цього явища, як з погляду його внутрішніх причин і чинників, і зовнішніх наслідків та проявів.

Аналіз соціально-економічних умов, причин, особливостей загроз-процесів та загроз-факторів дозволяє, перш за все, відслідковувати динаміку, зміни та трансформацію того чи іншого виду злочинної діяльності. Слід враховувати, що злочинні дії у світі, що постійно розвивається, трансформуються, з'являються нові форми прояви, особливості реалізації. Тому, з точки зору зіставлення та порівняння того, що було і те, що є зараз, аналіз соціально-економічних умов дозволяє виявити динаміку змін у кожному явищі та вигляді злочинної діяльності, пов'язаних із заподіянням шкоди життєво важливим економічним інтересам держави та суспільства.

Наприклад, зв'язок і вплив соціально-економічних умов розвитку суспільства з контрабандою або тіньовою економікою відображається і реалізується в попиті, що змінюється. За наявності суспільних чи індивідуальних потреб у конкретному товарі чи послугі, але за відсутності можливостей реалізації за рахунок громадського виробництва, виникає незадоволений попит. За певного поєднання соціальних, політичних, економічних умов цей попит задовольняється за рахунок контрабандних поставок товарів або тіньового виробництва продукції. Відповідно, відстежуючи динаміку розвитку та зміни номенклатури чи зміни переліку предметів, що входять у сферу незадоволеного попиту чи структуру дефіциту, можна відстежувати тенденції у розвитку та зміні предметів контрабанди чи появу нових сфер тіньової економіки. Знання про те, що є предметом контрабанди, дозволяє провести дослідження про можливі місця приховування того чи іншого предмета, товару, цінностей. Або дозволяє розробити систему заходів щодо розвитку галузей народного господарства, збільшення обсягів виробництва тієї чи іншої продукції в республіці, змінити цінову політику тощо.

Оцінка тенденцій зміни номенклатури предметів контрабанди, розмірів споживання товарів тіньової сфери, з урахуванням обсягів та способів незаконних переправок чи виробництва, дозволяє прогнозувати виникнення організованих злочинних груп, що спеціалізуються на контрабанді або тіньовому виробництві.

Аналіз соціально-економічних умов та особливостей скоєння злочинних діянь у сучасних умовах дозволяє при організації роботи врахувати ці особливості, орієнтуватися на використання тих форм та методів діяльності, які дозволять досягти найбільш оптимального результату, зорієнтувати суб'єктів системи забезпечення економічної безпеки на усунення причин негативних процесів. та явищ, підготувати можливості юридичної фіксації та оформлення вчиненого злочину, організувати взаємодію правоохоронних структур та інших органів влади та управління.

До основних заходів забезпечення безпеки в умовах загострення боротьби з економічною злочинністю належать:

- розробка нових законів, що регулюють приватнопідприємницьку діяльність та доповнення раніше прийнятих нормативних актів положеннями, що визначають та регламентують контроль за діяльністю суб'єктів господарювання з боку державних, фінансових та правоохоронних органів, а також встановлюють відповідальність за вчинення діянь, що обмежують життєво важливі інтереси держави, суспільства та особистості;

- підключення до міжнародних конвенцій з питань боротьби з організованою злочинністю в цілому та економічною злочинністю;

- законодавчо визначити поняття: організована злочинність, економічна злочинність, а також дати визначення на основі досвіду держав з розвиненою ринковою економікою нових видів злочинної діяльності, що завдає шкоди життєво важливим економічним інтересам країни, суспільства та особистості (у сфері приватизації, кредитно-фінансових відносин тощо);

- створити спеціальний фонд підтримки правоохоронних органів, що формується із засобів, що вилучаються в ході слідчої, оперативно-розшукової діяльності у злочинних груп, використовуючи їх на цілі матеріально-технічного забезпечення;

- створення з числа фахівців в сфері економіки, юристів, співробітників органів МВС та державної безпеки системи незалежної експертизи законів і нормативних актів, що розробляються та приймаються з метою визначення їх ефективності для боротьби зі злочинністю, забезпечення життєво важливих економічних інтересів країни та усунення можливих правових прогалин, що використовуються організованою та економічною злочинністю, корумпованими чиновниками для скоєння злочинів проти життєво важливих економічних інтересів країни;

- створення депутатської комісії (за типом у комісії з депутатської та службової етики) з розгляду звинувачень у корумпованості депутатів різних рівнів та службовців державного апарату з правом винесення вердикту про моральну та дисциплінарну відповідальність, про можливість перебування на керівних посадах міністерств та відомств та передачі матеріалів до правоохоронних органів для подальшого розслідування;

- внести до Закону "Про боротьбу зі злочинністю у сфері економіки та з корупцією" статтю, що дозволяє правоохоронним органам, Міністерству фінансів, Державній податковій службі доступ до інформації про діяльність банків, наявність та стан рахунків, сумнівні операції тощо, право здійснення ревізій та перевірок, забезпечивши дотримання таємниці вкладів відповідальністю працівників правоохоронних та інших органів за можливий витік інформації.

Особливо слід враховувати, що суперечності інтересів різних соціальних груп визначатимуть протидію з боку зацікавлених осіб у реалізації системи забезпечення економічної безпеки, ліквідації кримінальних умов господарювання. Причому мотивація такої протидії може бути найрізноманітніша: від звинувачень у затиску ринкових перетворень, відновлення старої тоталітарної системи до посилянь на інтереси народу, обіцянок світлого майбутнього та ін. Єдиним критерієм правильності дій законодавчої та виконавчої влади може бути стабільність соціально-економічного розвитку країни на основі реалізації суперечливих економічних інтересів різних соціальних груп суспільства без обмеження життєво важливих, пріоритетних інтересів держави, забезпечуючи паритет економічних цілей та

інтересів на міжнародній арені.

В кваліфікаційній роботі запропоновано заходи щодо поліпшення та удосконалення практичної діяльності у сфері митної справи для підвищення ефективності діяльності органів митного спрямування в сучасних умовах, а саме:

- своєчасне редагування та доповнення статей Митного кодексу України, які передбачають адміністративну відповідальність за порушення митних правил, з урахуванням оновлення протиправних «схем», ступеню суспільної небезпеки таких діянь та відповідності адміністративного стягнення;
- надання Державній митній службі України статусу правоохоронного органу з правом проведення оперативно-розшукової діяльності;
- встановлення порядку взаємодії митних органів з Бюро економічної безпеки України в напрямку боротьби з економічною злочинністю в митній сфері;
- уповноваження працівників митних органів, які проводять боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил доступу до баз даних Державної податкової служби та Державної прикордонної служби;
- надання митним органам можливості безпосередньо взаємодіяти з іноземними митними органами з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;
- посилення відповідальності посадових осіб митних органів за вчинення корупції.;
- підвищення заробітної плати, забезпечення відповідного соціального захисту та безпеки працівникам митних органів;
- встановлення порядку преміювання працівників митних органів, які виявили правопорушення, в розмірі фіксованого відсотку від коштів, що надійшли до Державного бюджету України внаслідок факту виявлення правопорушення;
- визначення основними критеріями оцінки якості правоохоронної діяльності митних органів: законності та економічної ефективності;
- матеріально-технічне забезпечення діяльності митних органів необхідне для виконання поставлених завдань.

Список використаних джерел

- 1 Про приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами [Електронний ресурс]: Закон України від 30.08.2022 №2554-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2554-20#Text>
- 2 Про Бюро економічної безпеки України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>
- 3 Про приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту [Електронний ресурс]: Закон України від 30.08.2022 №2555-IX . – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2555-20#Text>
- 4 Положення про Державну митну службу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://customs.gov.ua/polozhennia>
- 5 Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- 6 Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>. Випуск 3, 2020 83
- 7 Про затвердження переліку окремих товарів, ввезення яких на митну територію України та/або переміщення територією України транзитом здійснюється без надання митним органам забезпечення сплати митних платежів» [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 №1091. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1091-2022-%D0%BF#Text>
- 8 Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
- 9 Антипов В.І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю: (теоретико-методологічні

узагальнення) [Текст] / В.І. Антипов. – Вінниця: ДП ДКФ, 2006. – 1039 с.

10 Арєф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки [Текст] / О.В. Арєф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №1(91). – С.98 – 104.

11 Богданов М. М. Організаційно-правові засади боротьби з контрабандою на сучасному етапі [Текст] / М.М. Богданов// Митна справа. - 2011. № 1. - С. 65–70.

12 Бойко А. Про поняття та основні ознаки економічної злочинності [Текст] / А. Бойко // Вісник Національної прокуратури України. – 2008. – № 4 (12). – 127 с.

13 Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) [Текст]: монографія / А.М. Бойко. – Львів: видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 380 с.

14 Боротьба з контрабандою та порушенням митних правил [Текст]: підручник / за заг. ред. Войцещука А.Д. – Хмельницький : Видавництво «ІНТРАДА», 2008.

15 Варналій З. С. Економічна безпека [Текст]: навч. посіб. / З. С. Варналій. – К.: Знання, 2009. – 647 с

16 Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/economic-crime-survey.html>

17 Годунова Т.А. Вплив економічної злочинності на розвиток підприємства в сучасних умовах [Текст] / Т.А. Годунова// Тези доповідей на XVI Міжнародній конференції молодих вчених «Управління як чинник економічної рівноваги» Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» (8 грудня 2022 р., м. Харків). – ХГУ «НУА», 2022.

18 Гольча І. І. Причини митних злочинів та їх основні види. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/46shistnadtsyata> vseukrajinska-praktichno-piznavalna-

19 Головійчук Л. Т. Сучасні проблеми попередження злочинів у митній сфері. Науковий вісник національного університету: науковий фаховий журнал [Текст]/ Л.Т. Головійчук//. Сер. : Право. - 2013. - №21. - Ч. II. - Т. 3. - С. 21–24.

20 Державна митна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://customs.gov.ua/>

21 Дикань В. Л. Економіка і організація виробництва [Текст]: конспект лекцій/ В.Л. Дикань, Н.Є. Каличева. - Харків: УкрДУЗТ, 2016. - Ч. 2. - 48 с.

22 Дикань В. Л. Економіка підприємства [Текст]: конспект лекцій. Ч. 2 / В. Л. Дикань, І. В. Воловельська, Н. Є. Каличева. - Харків : УкрДУЗТ, 2021. - 45 с.

23 Дикань В. Л. Економіка підприємства [Текст]: конспект лекцій. Ч. 3 / В. Л. Дикань, І. В. Воловельська, Н. Є. Каличева. - Харків : УкрДУЗТ, 2021. - 49 с.

24 Дикань В. Л., Обруч Г. В. Дослідження теоретичних аспектів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств [Текст]/ В.Л. Дикань, Г.В. Обруч// Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту на підприємствах України: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (26 жовтня 2016 р., м. Харків). - Харків: ХНАДУ, 2016. - С. 357–360.

25 Дикань, В. Л. Економіка підприємства [Текст]: конспект лекцій. Ч. 4 / В. Л. Дикань, І. В. Воловельська, Н. Є. Каличева. – Харків : УкрДУЗТ, 2022. – 50 с.

26 Дикань, В.Л. Механізм державного регулювання відтворення та розвитку економіки України в ринкових умовах [Текст] / В. Л. Дикань, А. В. Толстова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2021/2022. – № 76-77. – С. 5-12.

27 Дикань В.Л. Економічна безпека підприємства [Текст]: навч. посібник / В.Л. Дикань, І.В. Воловельська, О.В. Маковоз. – Х.: УкрГАЗТ, 2011. – 243 с.

28 Дикань В.Л. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств [Текст]: підручник / В.Л. Дикань, Ю.Т. Боровик, О.М. Полякова, Ю.М. Уткіна. – Харків: УкрДАЗТ, 2012. – 415 с.

29 Дикань В.Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства : монографія

[Текст] / В.Л. Дикань, І.Л. Назаренко; Українська державна академія залізничного транспорту – Харків: УкрДАЗТ, 2011. – 142 с.

30 Дикань В.Л. Організація виробництва [Текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.Л. Дикань, В.О. Маслова. – Харків, УкрДАЗТ, 2013. – 422 с.

31 Дмитрів В. І. Вектори протидії митній злочинності в Україні й світі. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2018. № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/63.pdf

32 Додін Є. В. Повноваження митних органів у протидії митній злочинності [Текст] / Є. В. Додін // Митна безпека. Серія «Право». – 2010. – №1. – С. 61-69

33 Додін Є.В. Митна злочинність: поняття та структура. [Текст] / Є.В. Додін// Актуальні проблеми держави і права. - 2011. - № 3. - С. 361–375.

34 Додін Є.В. Організація заходів протидії митній злочинності та митної делікатності [Текст]/ Є.В. Додін// Вісник Запорізького національного університету. - 2012. - № 1. - С. 79–85.

35 Європейський досвід організації системи протидії економічній злочинності. Аналітична записка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/evropeyskiy-dosvid-organizacii-sistemi-protidii-ekonomichniy>

36 Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорії і практика [Текст] / А.П. Закалюк//: у 3 кн. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. - Кн. 1. - 257 с.

37 Звіт про результати аудиту ефективності планування та результативності контролю за повнотою нарахування і своєчасністю надходження податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції. Затверджено рішення Рахункової палати 14.09.2021 №20-2 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/20-2_2021/Zvit_20-2_2021.pdf

38 Злочинність. Вісник кримінологічної асоціації [Електронний ресурс]. -

Режим доступу: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/zlochinnist/>.

39 Злочинність. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=16347.

40 Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємства: [Текст] навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 256 с

41 Каличева Н.Є. Вплив соціальної відповідальності на розвиток бізнесу в Україні [Текст]/ Н.Є. Каличева, К.В. Діденко, В.В. Ільєнков// Причорноморські економічні студії: науковий журнал. – Одеса, Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2018. - Вип. 28. - Ч. 1. – С. 79-81

42 Каличева Н.Є. Проблеми та перспективи розвитку економіки України в сучасній світовій економічній системі [Текст]: / Н.Є. Каличева // Наука й економіка: науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – Хмельницький: ПВНЗ «Хмельницький економічний університет». – 2015. – Вип. 4 (40). – С. 117-120.

43 Ківалов С.В. Митна політика України [Текст]: підручник/ С.В. Ківалов, Б.А. Кормич. - Одеса : Юридична література, 2001. - 256 с.

44 Коваленко В.В. Профілактика економічної злочинності в Україні: концептуальні засади, організаційно-правові основи, проблеми управління [Текст]: монографія / В.В. Коваленко. – Харків: Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2004. – 420 с.

45 Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні / С. Й. Кравчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/116-ekonomichna-zlochinnst-v-ukran-kravchuk-sy.html>

46 Криміналістика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics.html>

47 Куц В. Поняття злочинності [Текст]/ В. Куц// Науковий часопис Національної академії прокуратури України. - 2016. - № 2. - С. 34–39.

48 Меденцев А. М. Характеристика предмета та умов вчинення злочинів у сфері державних закупівель / А. М. Меденцев. – [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/65.pdf>

49 Мельничук Т.В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування [Текст]/ Т.В. Мельничук// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 2013. - № 5. - С. 189—193.

50 Митна політика. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk/customspolicy>.

51 Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 23.05.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text

52 Міжнародні правові аспекти та законодавство окремих країн про корупцію [Текст]. –К., 1999. – с. 68-79

53 Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mvs.gov.ua/>

54 Моніторинг ефективності роботи. Бюро економічної безпеки - півріччя 2022 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://iset-ua.org/ua/doslidzhennya/item/191-monitorynh-efektyvnosti-beb>

55 Мороз О. В. Оптимальне управління економічними системами в умовах невизначеності та ризику [Текст] / О. В. Мороз, А. В. Матвійчик. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003. – 177 с.

56 Ніколаюк С. І. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності [Текст]: курс лекцій / С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук. – К. : КНТ, 2005. – 320 с.

57 Озерський І.В. Економічна злочинність (поняттєво-правовий та психологічний аналіз) [Текст]/ І.В. Озерський, І.О. Кащук // Економіка, фінанси, право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. – 2004 – Вид. 11. – 39 с.

58 Офіс Генерального прокурора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/>

59 Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/newscenter>

60 Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення / уникнення оподаткування в Україні: нові виклики / Ін-т соц.-екон. трансформації, Центр соц.-екон. Дослідж. «CASE-Ukraine». Київ, 2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iset-ua.org/images/Analiz-shem-2019-FINAL.pdf>.

61 Приймаченко Д.В. Митна політика держави та її реалізація митними органами [Текст]: монографія/ Д.В. Приймаченко. - Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2006. -332 с.

62 Пчеліна О. В. Механізм вчинення економічних злочинів [Текст]/ О. В. Пчеліна // Право і Безпека. – 2009. – № 4.– С. 118–122.

63 Рахункова палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rp.gov.ua/home/>

64 Степанюк Р. Л. Типові технології злочинної діяльності в бюджетній сфері України [Текст]/ Р. Л. Степанюк // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 977–981.

65 Тіньова міжнародна торгівля : макроекономічна теорія та фіскальні наслідки для України [Текст]: монографія / [Вдовиченко А. М., Зубрицький А.І., Рубцов О. М., Семир'янов Д. Я., Серебрянський Д. М.]; за заг. ред. Д.М. Серебрянського. – К. : Алерта, 2013. – 202 с.

66 Третяк А. Економічні злочини та шахрайство: досвід українських організацій/Українська правда. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/12/17/669308/>

67 «Україна вже впроваджує нову комп'ютеризовану транзитну систему (NCTS) на національному рівні та досягла значного прогресу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eu4pfm.com.ua/news/ukraine-is-already-implementing-a-new-computerized-transit-system-ncts-at-the-national-level-and-reached-a-significant-progress/>

68 Шульженко Ф.П. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері економіки [Текст]: навчальний посібник / Ф.П. Шульженко, Є.В. Невмержицький. – К.: КНЕУ, 2003. – 171 с.

69 Харкавий М. О. Фінансові детермінанти митного контролю після

випуску товарів на митну територію України [Текст]/ М. О. Харкавий // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 11. – С. 16-21

70 Харко Д. М. Кримінологічні проблеми щодо визначення поняття та ознак сучасної економічної злочинності як фактора тінізації економіки України / Д. М. Харко. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v55/119.pdf>.

71 Франчук В.В. Історико-правові аспекти виникнення деяких видів економічної злочинності [Текст]/ С.Я. Бурда // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2009. — Вип. 4. — С. 214—223.

72 Юртаєва К.В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні [Текст]/ К.В. Юртаєв// ХНУВС, Вісник кримінологічної асоціації України, 2018. - № 2 (19). - С.109—113.

73 Ievdokymov V., Oliinyk O., Grytsyshen D., Ksendzuk V., Nord G. The new geological epoch "anthropocene" as result of human economic activity [Tekct]. Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe. — Vol. 21, No. 3/2018. — P. 131—149.

74 Tylecote A. Cultured Differences Affecting Technological Innovation in Western Europe [Tekct]/ European Journal of Work and Organizational Psychology. 1995. Vol. 1. № 5. P. 137—147.

75 Методичні вказівки до виконання кваліфікаційної роботи рівня вищої освіти "другий (магістерський) рівень" усіх форм навчання [Текст]/ каф. "Економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом". В. Л. Дикань, В. В. Компанієць, І. В. Токмакова, І.Л. Назаренко. - Харків: УкрДУЗТ, 2019. - 60 с.

76 Студентська навчальна звітність. Текстова частина (пояснювальна записка). Загальні вимоги до побудови, викладення та оформлення [Текст]: Методичний посібник з додержання вимог нормоконтролю у студентській навчальній звітності /Козар Л.М. [та ін.]; за заг. ред. Л.М. Козара. - Х.: УкрДАЗТ, 2014. – 54 с.

АКТ

перевірки кваліфікаційної роботи магістра на наявність ознак
академічного плагіату

Відповідно до даних сервісу UNICHECK (Advego, etc) кваліфікаційна
робота «Протидія розвитку економічній злочинності в митній справі»,
автора: Годунова Тетяна Анатоліївна

(ПІБ автора повністю)

містить 0,81 % запозичень. Ознаки академічного плагіату – відсутні.

Перевірку виконала
доцент кафедри економіки та управління
виробничим і комерційним бізнесом

(підпис)

Ганна ОБРУЧ

29.11.2022 р.